

**ESTRATÈGIES EDUCATIVES PER A L'APRENTATGE
D'HISTÒRIA DE L'ART A L'ESO**

CARPETA DIDÀCTICA Nº 2

ALICIA SANTIAGO TAMAME

CURS 2002 - 2003

ART MEDIEVAL

Islam/ Romànic/Gòtic

“El palau estava arrebossat amb or i amb plata i al mig hi havia una bassa plena d’argent viu.(...) Quan el sol entrava dins del saló i els seus raigs arribaven fins a la bassa i les parets, tot brillava amb una llum enlluernadora”

AL MAQQARI, Naf al Tib

L'EVOLUCIÓ DE L'ART A LA NOSTRA CIVILITZACIÓ

INDEX

1. INTRODUCCIÓ

1.1	Destinatari.....	5
1.2	Avaluació inicial.....	6
1.3	Context històrico-artístic.....	9

2. COS DEL TREBALL

2.1	Objectius didàctics.....	10
2.2	Objectius finals.....	10
2.3	Metodologia.....	10
2.4	Temporització	11
2.5	Temes.....	12
2.5.1	Infinitut i esplendor dels sentits.....	13
	Mesquita de Còrdova.....	18
	Alhambra de Granada.....	22
	Bany àrabs de Girona.....	24
2.5.2	Més enllà de la natura.....	33
	Arquitectura: Sant Climent de Taüll	37
	Escultura: La Majestat Batllò.....	44
	Pintura: L'absis de Sant Climent de Taüll.....	61
2.5.3	Naturalisme i espiritualitat.....	63
	Arquitectura: La Catedral de Chartres.....	65
	Escultura: La Visitació (brancals de la portada de la Catedral de Reims).....	74
	Pintura: Capella de Sant Miquel Ferrer Bassa. Monestir de Pedralbes (Barcelona).....	82

3.	AVALUACIÓ.....	91
4.	VOCABULARI.....	94
5.	BIBLIOGRAFIA.....	97

1. INTRODUCCIÓ

1.1 DESTINATARIS

L'evolució de l'art a la nostra civilització és la segona carpeta que presentem en el projecte didàctic “**Estratègies educatives per a l'aprenentatge d'Història de l'Art a l'ESO**”.

Està destinat als/les alumnes de segon curs de l'E.S.O i pretén aprofundir una mica més en el coneixement de la matèria d' Història de l'Art com una disciplina d'aprenentatge assequible als/ les alumnes.

Com en la primera carpeta, hem procurat adaptat els materials didàctics d'art als temes d'història de l'actual currículum de segon d'E.S.O : des de l'Islam al final de l'Edat Mitjana.

Els temes que es treballaran seran aquells que corresponen a l'art de l'època medieval - Islam, Romànic i Gòtic -, l'art Bizantí i l'art Preromànic no els tractem ja que pensem que seria massa exhaustiu per l'alumnat del segon curs de l'E.S.O.

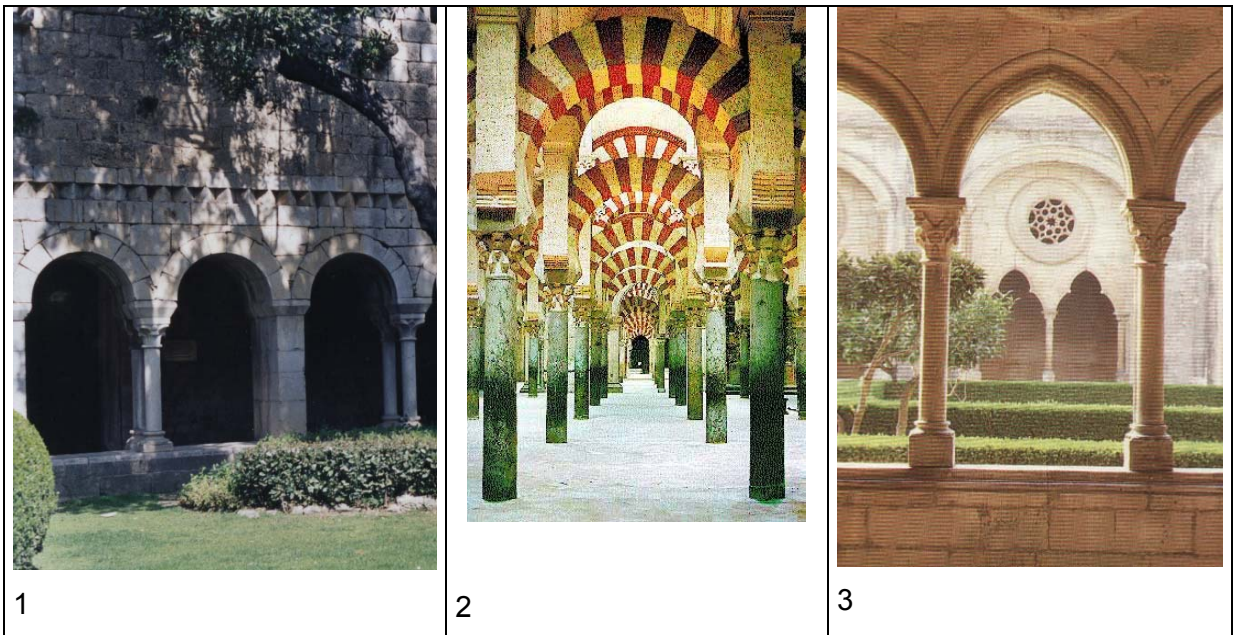
Mitjançant els materials elaborats els/les alumnes podran començar a conèixer a grans trets les característiques de l'art medieval – Islam, Romànic i Gòtic - i, a diferenciar l'arquitectura, l'escultura i la pintura d'aquests estils artístics, a la vegada que se'ls apropa a cultures i formes de vida diferents, que han estat molt importants en l'evolució i el desenvolupament del nostre art.

Amb la carpeta ***L'evolució de l'art a la nostra civilització*** volem que els/les alumnes vegin que l'art i el seu llenguatge pot ser assequible per a ells. Creiem que tothom té sensibilitat per poder admirar l'obra d'art, però de vegades hem de fomentar i educar aquesta percepció, per tal de poder arribar a gaudir més de l'obra d'art.

1.2 AVALUACIÓ INICIAL

1.- Sabries identificar correctament aquests arcs, relaciona el nom amb la fotografia:

MIG PUNT / FERRRADURA / APUNTAT

.....

.....

.....

2.- Sabries dir quina funció tenien els monestirs? Raona la resposta.

.....

.....

.....

.....

.....

3.- Com s'anomenen les finestres de les catedrals gòtiques?

.....
.....

4.- Podries ordenar cronològicament aquests estils artístics

ROMÀNIC / GÒTIC / ISLAM

1º)
2º)
3º)

5.- Saps quin és el nom de l'edifici destinat a l'oració dels musulmans?

.....
.....
.....
.....

6.- Podries explicar breument què és la Ruta Xacobeia o “Camí de Santiago”.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

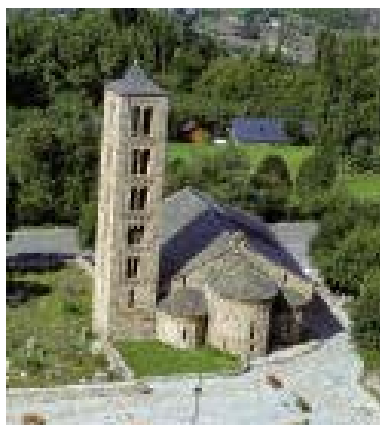
7.- Sabries identificar aquesta imatge?

8.- Observa aquestes dues imatges. Quina creus que pertany a l'art romànic, la A o la B.

A

B

9.- Saps dir què és l'Alcorà?

.....

.....

.....

.....

10.- Les catedrals són els edificis més característics de l'art romànic o de l'art gòtic?

.....
.....
.....

1.3 CONTEXT HISTÒRICO-ARTÍSTIC

L'evolució de l'art a la nostra civilització tindrà com a marc els mil anys de duració de l'Edat Mitjana, on es desenvolupen diferents estils artístics.

L'art medieval serà essencialment **teocèntric**, és a dir, que està vinculat a les creences religioses i al poder de l'Església. És un **art d'imatges i símbols** que apropen les creences espirituals a homes i dones que viuen en una societat insegura per la fam, les pestes, i les invasions.

A l'art medieval l'expressió artística que predomina serà l'**arquitectura**, l'escultura i la pintura hi estaran subordinades .

L'**art islàmic** apareix al segle VII, totalment **inlluït per la religió de Mahoma**. Les normes que recull l'Alcorà impregnaran tota la producció artística donant-li una personalitat pròpia. Els elements decoratius, quasi sempre abstractes, conjuguen **simbolisme i sensualitat**.

A partir de l'any 1000 apareix el **primer estil artístic europeu: l'art romànic**. Les ordres monàstiques i les peregrinacions potenciaren la seva difusió per Europa. L'Església monopolitzarà la cultura d'aquest període.

El **desenvolupament de les ciutats** a partir del segle XII accentua les diferències amb el món dels senyors feudals , i permet l'aparició del segon gran art cristià occidental: **el gòtic**. La cultura es secularitza a les universitats i les ciutats viuran un gran auge de l'**arquitectura civil**.

A l'Edat Mitjana la majoria dels **artistes seran anònims**. En els últims segles d'aquest període apareixen obres personalitzades d'artistes que anuncien el camí cap al Renaixement.

2. COS DEL TREBALL

2.1 OBJECTIUS DIDÀCTICS

1. Identificar les obres més significatives de l'art islàmic, romànic i gòtic.
2. Utilitzar el vocabulari bàsic de l'arquitectura, l'escultura i la pintura de l'art medieval.
3. Explicar breument alguna de les imatges presentades o bé projectades en diapositives.
4. Potenciar el treball en grup desvetllant la responsabilitat que implica el treball cooperatiu.
5. Elaborar breus resums d'estils, obres o temes, de forma individual o col·lectiva.

2.2 OBJECTIUS FINALS

1. Educar l'alumne/a en la multiculturalitat, mostrant la diversitat del món reflectida a l'univers artístic i les influències que existeixen entre els diversos pobles.
2. Apropar l'alumnat al món de l'art a partir de la lectura d'un seguit d'obres significatives tant de Catalunya com de la resta del món i aconseguir un millor coneixement de les arrels de la seva cultura.
3. Establir dinàmiques interdisciplinàries entre la Història de l'Art i les altres matèries curriculars, com ara dibuix, tecnologia, filosofia, matemàtiques...

4. Navegar per Internet utilitzant aquesta aplicació informàtica com a eina didàctica per a la Història de l'Art
5. Gaudir i valorar el patrimoni artístic, tot contribuint a la seva conservació.
6. Adquirir les competències bàsiques en relació als continguts, als procediments i les actituds d'alguns aspectes de la Història de l'Art del currículum de Ciències Socials de primer d'E.S.O.

2.3 METODOLOGIA

La carpeta **L'evolució de l'art a la nostra civilització** està dividida en tres grans temes - Islam, Romànic i Gòtic -, treballats de forma molt general a partir de la clàssica divisió de la Història de l'Art: arquitectura, escultura i pintura.

Infinitut i esplendor dels sentits intenta apropar l'alumne/a als elements més bàsics de l'**art islàmic**, a la seva cultura i als seus creadors; ja que curiosament l'art Islàmic és a la vegada proper i llunyà per a l'alumnat.

El tema que correspon a l'**art Romànic**, anomenat **Més enllà de la natura**, pretén fer una passejada per l'arquitectura, l'escultura i la pintura del primer art europeu mitjançant alguns dels grans exemples d'aquest període que hi ha a Catalunya.

Finalment, **Naturalisme i espiritualitat** fa referència a l'**art Gòtic**, conegut també com "*l'art de les catedrals*". El tema plasmarà els importants canvis que es produiran tant a l'arquitectura com a l'escultura i la pintura, en els últims segles de l'Edat Mitjana.

A cada període artístic hi ha una petita menció a la condició social de l'**artista**, d'aquesta manera els/les alumnes s'adonen com ha anat variant la seva imatge al llarg dels segles.

El/la professor/a pot utilitzar el quadern de la manera més adient al seu ritme de treball, o al seu grup – classe. Pot elegir només un tema, o fer-los tots.

Les activitats també són fàcilment adaptables a les necessitats de la classe i, als diversos nivells que puguin coincidir a l'aula: bàsic, mitjà o alt. És poden realitzar de forma individual, en petits grups o col·lectivament, d'aquesta manera es potencia el treball cooperatiu.

2.4 TEMPORITZACIÓ

La temporització que presentem és absolutament orientativa, considerem que les hores que apareixen en aquesta taula serien les mínimes necessàries per explicar aquests materials.

Els/les professors/res la podran adaptar a les seves necessitats o a les del grup - classe.

TEMES	HORES LECTIVES
Infinitut i esplendor dels sentits	2
Més enllà de la natura	2
Naturalisme i espiritualitat	2
Avaluacions (inicial i final)	1
Total	7

2.5 TEMES

2.5.1 Infinitut i esplendor dels sentits

Mesquita de Còrdova
Alhambra de Granada
Banys àrabs de Girona

2.5.2 Més enllà de la natura

Església de Sant Climent de Taüll . Lleida.

Majestat Batlló. MNAC. Barcelona.

Pintures de Sant Climent de Taüll. MNAC. Barcelona

2.5.3 Naturalisme i espiritualitat

Catedral de Chartres. (França)

La Visitació. Brancalls de la catedral de Reims (França)

Pintures de la Capella de Sant Miquel. Ferrer Bassa. Monestir de Pedralbes. Barcelona.

2.5.1 INFINITUT I ESPLENDOR DELS SENTITS

“Però també sentí l’atracció del món àrab. Tenia 18 anys (Pere III el Cerimoniós) quan el Papa el recriminà per les seves familiaritats amb joves sarraïns i perquè li agradava vestir-se de vegades a la manera musulmana i, ja vell, el 1381, féu traduir l’ al-Corà a la llengua catalana. Diversos llibres àrabs de medecina foren traslladats al català durant el seu regnat i destacà entre ells l’Alcoalí, tractat d’oftalmologia, la versió de la qual s’encarregà al famós Joan Jacme (el “Johannes Jacobi” tan exalçat pels historiadors de la medecina), professor de Montpeller i metge de Pere III el Cerimoniós, del rei de França i dels Papes d’Avignon.

Rubió i Balaguer, Jordi

“Història de la Literatura Catalana I” Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1984, pp.133

L’art islàmic serà una barreja d’elements recollits dels diferents pobles conquistats. Els àrabs eren pobles nòmades del desert sense tradició artística, que assimilaven les cultures i l’art dels pobles vençuts

L'any 622 marca l'inici de la religió islàmica coincidint amb la fugida – Hègira – del profeta Mahoma cap a la Meca.

Després de la mort de Mahoma la seva religió s'estendrà ràpidament, i unirà els pobles àrabs des de la Península Ibèrica fins a l'Índia.

La religió islàmica és monoteïsta - creu en un únic Déu - , el seu profeta és Mahoma que va escriure l'Alcorà, el llibre sagrat dels musulmans que conté les normes i obligacions dels fidels, com:

- Creure en Allah (el seu déu).
- Resar 5 vegades al dia de cara a la Meca.
- Donar almoines.
- Dejunar un mes a l'any (Ramadà).
- Peregrinar a la Meca una vegada a la vida.

L'**art islàmic** estarà molt **vinculat a la seva religió**. És un art **multicultural**, que es produirà a la Península Ibèrica, Nord d'Àfrica, Àsia Menor, Síria, la antiga Mesopotàmia i l'Índia, tots aquests llocs només tenen en comú la religió islàmica.

L'**arquitectura** serà l'activitat més destacada de l'art islàmic. L'edifici més característic de l'arquitectura islàmica és la **mesquita**.

Alcorà

L'Alcorà no permet la representació de figures humanes o animals dins d'edificis religiosos, per tant, no hi haurà escultura i pintura. La decoració es basarà en motius abstractes, vegetals, geomètrics i cal·ligràfics. Només en els palaus apareixeran escultures i pintures de tipus profà.

Tots els artistes que varen treballar realitzant les obres de l'art islàmic van ser **anònims**.

A la Península Ibèrica el territori controlat per l'Islam es va anomenar **Al-Andalus**. Aquesta dominació, però, no va encabir sempre el mateix territori.

La conquesta va començar a l'any 711 a Tarifa (Cadis) i en el moment de màxima expansió les seves fronteres gairebé abastaven tota la Península, després van anar reduint-se de

nord a sud fins que l'any 1492 va rendir-se l'últim regne musulmà peninsular: el nasrí de Granada.

ACTIVITATS

En grups de dos o tres alumnes realitzeu el següents exercicis, sobre el text de Pere III el Cerimoniós:

1.- Busqueu a l'enciclopèdia la biografia del rei Pere III el Cerimoniós. Feu-ne un breu resum.

2.- Creieu que Pere III el Cerimoniós era un monarca amb idees "modernes" i obertes o progressistes? Raoneu la resposta

.....

.....

.....

.....

3.- Busqueu en una enciclopèdia

Qui va escriure l'Alcorà?.....

En quin any?.....

Quin segle era?.....

Quantes sures o capítols té aquest llibre?.....

Quin tipus de llibre és : sagrat , d'aventures, científic?.....

4.- Coneixeu altres personatges de la cultura islàmica? Anomeneu-ne dos o tres.

.....

.....

.....

5.- Creieu que a l'Al-Andalus hi havia tolerància religiosa? Justifiqueu la vostra resposta.

.....

.....

.....

.....

6.- Anomeneu algunes de les aportacions que la cultura d'Al-Andalus va fer a la cultura de la Península Ibèrica.

.....

.....

.....

.....

7.- Sabríeu dir tres cultius que hagin introduït els àrabs a la Península Ibèrica?

.....

.....

.....

8.- Amb la col·laboració del professor/a de català o castellà, busqueu tres noms de pobles, ciutats o coses que tinguin el seu origen al món islàmic

.....

.....

.....

.....

.....

9.- Completeu

Els àrabs van entrar a la Península Ibèrica l'any

El 1492 es va rendir l'últim regne musulmà de l'Al Andalus, el regne de.....

Es denominael territori de la Península Ibèrica dominat per l'Islam.

10.- Elaboreu un breu resum, d'unes cinc línies, sobre l'Al-Andalus explicant-ne les característiques més destacades.

.....

.....

.....

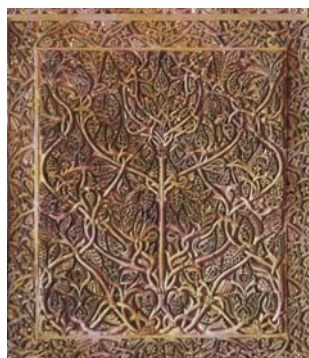
.....

.....

ARQUITECTURA ISLÀMICA

L'arquitectura islàmica és caracteritzada per la construcció d'edificis **no massa alts** que estan en harmonia amb el paisatge.

Estan realitzats amb materials pobres com el **maó** i el guix, per això, és molt important la decoració dels interiors que cobreix aquests materials amb d'altres com rajoles i guix que plasmen motius vegetals – **ataurics** – , geomètrics – **llaceries** – i cal·ligràfics que doten de gran bellesa els interiors.

Decoració en guix i rajoles. Alhambra (Granada) i Palau de Madinat- al Zahra (Còrdova)

L'edifici més característic de l'arquitectura islàmica és **la mesquita**, lloc destinat a l'oració i no pas un temple. Els musulmans per resar només necessiten un espai per agenollar-se i estar orientats cap a la Meca , la seva ciutat sagrada .

La planta de la mesquita és un simple **rectangle**. La mesquita està formada per un **pati** – **shan** –, on es troben el **minaret** - torre des de la qual el **muetzì** crida a l'oració als fidels cinc vegades al dia –, i la **font** - **sabil** – per purificar-se abans d'entrar a resar.

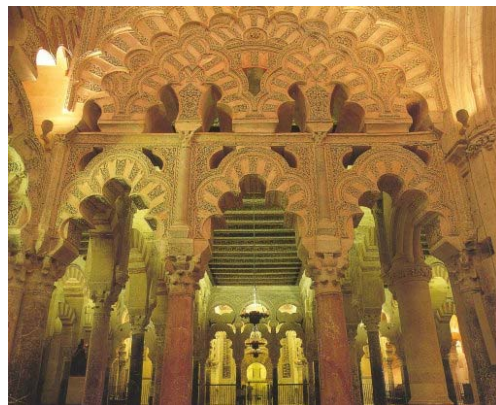

Minaret mesquita d'Al- Qayrawan (Tunisia)

La sala d'oració o haram està formada per diverses naus separades per columnes, en aquest espai se situen els fidels per resar. **El mur de la quibla** és el que indica l'orientació cap a la Meca, per diferenciar-lo s'hi troba el **mihrab**, una petita capella buida. Davant el mihrab està la **maqsura**, espai destinat al califa.

Els sostres de les mesquites són lleugers i estan aguantats per pilars i columnes. Els arcs més habituals en aquesta arquitectura són el de **ferradura**, **polilobulats** i de **mig punt**.

Les voltes que cobriran els espais són las de **creueria**, **gallonades**, **calades** i de **mocàrabs**.

Cúpula i arcs polilobulats

A l'arquitectura islàmica és molt important la decoració interior, que pot arribar a amagar els elements constructius de l'edifici. Els elements decoratius, de formes abstractes, crearan espais de gran bellesa en barrejar perfectament guixos i ceràmiques.

LA MESQUITA DE CÒRDOVA

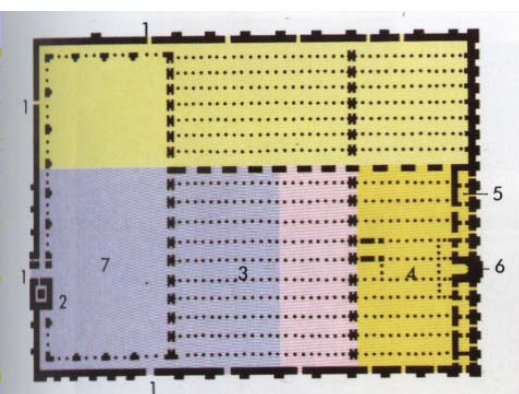
“El meu Senyor és Allah, el meu profeta Mahoma; la meva llei és el Corà, la meva orientació és(...)la que està a la Meca; els meus germans són tots els creients...”

Les mil i una nits

Amb l'arribada d'Abd –al – Rahman I l'any 756, la ciutat de Còrdova inicia una etapa de prosperitat econòmica. En el segle X era una metròpoli rica , amb més de 80.000 botigues – la ciutat de Lleó , a Castella, amb prou feines arribava a la dotzena – que podia competir amb la rica Constantinoble.

Un dels millors edificis d'aquella època és la Mesquita de Còrdova, una de les joies més valuoses de tota l'arquitectura d'Al- Andalus i edifici clau per a tot l'art musulmà.

La mesquita és un lloc per a l'oració. Té una estructura molt simple, ja que per fer les seves oracions els musulmans només necessiten agenollar-se i estar orientats cap a la Meca.

- 1 Portes
- 2 Minaret
- 3 Haram
- 4 Maqsura
- 5 Mur de la quibla
- 6 Mihrab
- 7 Sahn

Planta mesquita de Còrdova

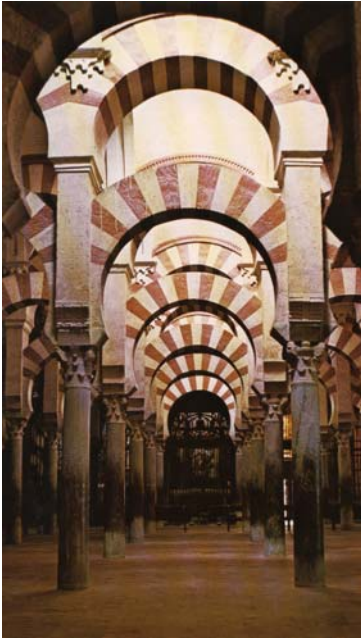
Exteriorment la Mesquita de Còrdova és força austera, pràcticament sense decoració té decoració té una planta rectangular i està envoltada per un gruixut mur de **carreus** de pedra amb nombroses portes, totes decorades. No hi ha una façana principal.

Exterior Mesquita Còrdova

A l'interior de l'edifici s'obre un ampli pati –**sahn**– on es trobava el **minaret** – és l'element vertical, la torre des de la qual el **muetzî** cridava a l'oració

També al pati està la font (**sabil**) perquè els fidels puguin fer les **ablucions**. Un cop purificats, entraven a l'**haram** o sala d'oració, un espai amb el terra cobert d'**estores**, on cada musulmà realitzava les seves pregàries.

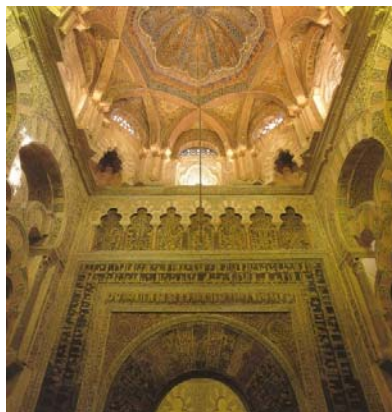
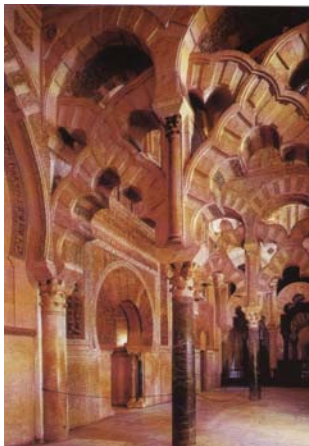

L'**haram** estava format per 11 naus en l'època d'Abd- al – Raman I, després de les ampliacions va arribar a 19. Les naus són perpendiculars al **mur de la quibla**, i estan separades per columnes.

El **mur de la quibla** té una petita capella, buida i coberta amb una petita cúpula, denominada **mihrab**. La seva funció és assenyalar la direcció de la Meca – ciutat sagrada pels musulmans –, i d'aquesta manera facilita l'orientació dels fidels en l'oració.

Haram mesquita Còrdova

La **maqsura**, era el lloc reservat a l'oració del califa i la seva família. Aquest és un espai de gran bellesa i amb una acurada decoració, se situava al davant del **mihrab**.

Cúpula de la maqsura i entrada mihrab.

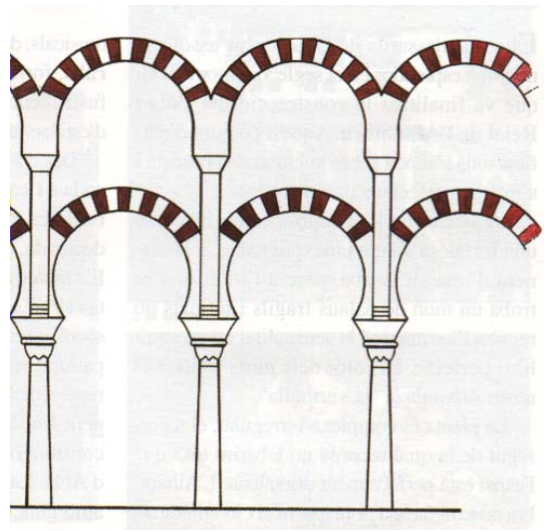
Per aguantar el sostre de la sala d'oració, els arquitectes van crear un sistema de suports utilitzant la superposició d'arcs. A la part inferior les columnes aguanten **arcs de ferradura**. A la part superior, a sobre de les columnes se situen els **pilars** enllaçats per **arcs de mig punt**.

Les **dovelles** que formen els arcs presenten **dicromia** – blanc i vermell -, que corresponen als materials utilitzats en la seva construcció, la pedra i el maó. Les columnes que separen les naus estan realitzades en marbre.

La sala d'oració o haram de la mesquita de Còrdova és un espai únic, les seves columnes recorden, simbòlicament, un oasi de palmeres.

Haram mesquita de Còrdova

Superposició d'arcs. Haram de Còrdova

La Mesquita de Còrdova és de tipus **hipòstil**, és a dir, que la seva sala d'oracions (**haram**) està construïda amb moltes columnes, aquest és el tipus de mesquita més antic, i sembla que està inspirat en la casa que tenia Mahoma a la ciutat de Medina.

Aquesta mesquita va sofrir varies ampliacions, des de la seva construcció al 785 fins l'última que la va fer Almansor al 990. Les diferents modificacions han fet que el **mihrab** no estigui perfectament centrat al **mur de la quibla**.

La decoració interior de la mesquita està feta amb diferents materials – guix, marbre i mosaics. Els elements decoratius tenen formes vegetals –**atauriques** -, geomètriques – **llaceries** - i amb inscripcions d'escriptura **cúfica àrab**.

La Mesquita de Còrdova era una **aljama** o mesquita del divendres. Aquest és el dia de descans de l'Islam i la població de la ciutat es reunia per resar. Còrdova era la capital del Califat, així doncs, aquesta mesquita era la més important de l'Al Andalus.

La seva magnífica sala d'oracions i l'ornamentació interior ens mostra la riquesa i delicadesa d'una cultura que va deixar la seva empremta a la Península Ibèrica.

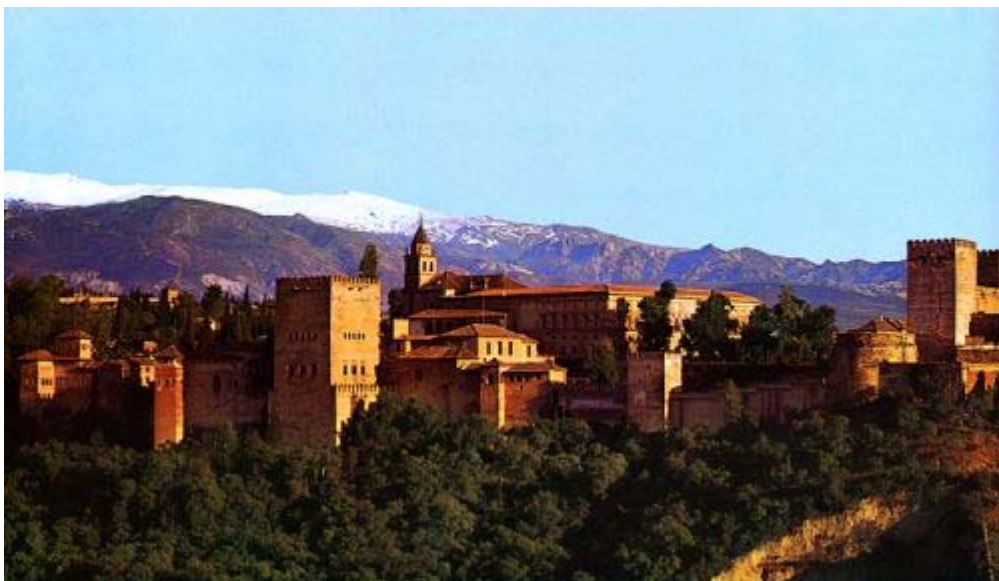
L'ALHAMBRA DE GRANADA

Abenámar, Abenámar, moro de la moreria
Quins castells són aquells? ¡Alts són i relluen!
L' Alhambra era, senyor, i l'altra la mesquita, els altres
els Alixares, llavorats de meravella.

Ibn Zamrak (segle XIV)

Poema inscrit a l'Alhambra

L'Alhambra és un palau edificat pels monarques de la dinastia nassarita al segle XIV. Situada en el turó més alt de la ciutat de Granada – conegut com la Sabika -, està perfectament adaptada al paisatge.

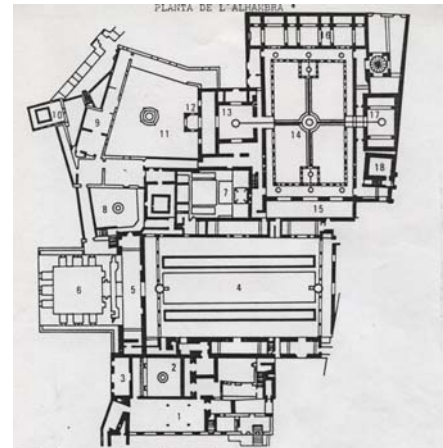

Exterior de l'Alhambra. Granada

Exteriorment fa la impressió de ser una fortalesa massissa i inexpugnable, pel volum de les seves compactes muralles, però a l'interior trobem un refinat palau, amb espais plens de bellesa i d'harmonia.

Les muralles estan fetes d'**argamassa**, d'una tonalitat vermellosa per la argila utilitzada en la seva fabricació. Aquest color dóna nom al palau (*Al-hambra* vol dir *la vermella*).

L'Alhambra no té façana principal, la seva planta és complexa i irregular, quasi laberíntica. És una mena de petita ciutat formada per diversos palaus. Les estances de l'Alhambra estan organitzades al voltant de patis rectangulars, com el dels Lleons – conegut amb aquest nom per la font sostinguda per lleons de pedra -, o el dels Arrayanes . A tots els patis d'aquest palau hi trobem l'aigua i la vegetació, ambdós són elements importants de l'arquitectura granadina.

Planta de l'Alhambra

Els materials de construcció utilitzats en aquest edifici foren fonamentalment pobres: maó per als murs, fusta per a la **marqueteria** dels sostres, guix per els revestiments de les parets, rajoles per l'ampli sòcol.

Per als musulmans l'arquitectura no ha de ser eterna, car d'acord amb el pensament religiós musulmà, l'únic permanent és Déu - Allah - . A l'Alhambra quasi cap material és durador, tret del marbre utilitzat en les columnes i els terres, per donar-los frescor quan caminaven amb els peus nus.

1

2

Pati del Lleons i El Generalife. Palau de l'Alhambra. Granada

El contrast entre la llum dels diferents patis i l'ombra de les estances, unit amb el murmur de l'aigua de les fonts, dels estanys i els canals, barrejat amb l'olor de les plantes dels seus patis i jardins donen a aquest palau un ambient diferent als coneguts a occident. Quan es camina per les diferents estances de l'Alhambra tens la sensació de ser en un lloc ple de vida i digne del més exigent príncep.

L'Alhambra és un monument catalogat com a Patrimoni de la Humanitat.

BANYS ÀRABS DE GIRONA

Són una construcció de planta semblant a la de les termes romanes, copiada a través dels models nord-africans i amb ornamentació d'estil romànic.

Els banys consten de les següents parts:

- Vestíbul d'accés
- El **frigidàrium**
- El **tepidàrium**
- Dues sales destinades al **caldarium**

El **frigidàrium** era l'espai destinat al bany fred. La sala té una piscina central de planta octogonal sobre la qual hi ha una petita **cúpula**, la coberta és amb **voltes de mig canó**. A la sala hi havia uns espais per guardar la roba dels banyistes.

El **tepidàrium** és una sala de planta rectangular, coberta amb volta de canó, amb tres lluernes destinades a donar llum a aquest espai. El **tepidàrium** estava destinat als banys tebis.

Frigidàrium dels Banys Àrabs. Girona

El **caldarium** era el lloc del vapor calent. El paviment està sobre una cambra d'aire calent. Té una planta rectangular, coberta amb una volta de mig canó, amb respiradors **polilobulats**, per on sortia el vapor d'aigua.

QUADRE ARQUITECTURA ISLÀMICA

MATERIALS DE CONSTRUCCIÓ	MAÓ (és el més habitual pels murs) GUIX (per revestir les parets a l'interior de les sales) FUSTA (pels sostres) RAJOLES (pels sòcols)
ELEMENTS DE SUPORT Són els que "aguanten" els arcs, les voltes i el sostre.	MURS COLUMNES PILARS
ELEMENTS SOSTINGUTS Són els que estan aguantats pels elements de suport	ARCS DE FERRADURA ARCS DE MIG PUNT ARS POLILOBULATS VOLTES DE CREUERIA CÚPULA DE MOCÀRABS
PLANTA	RECTANGULAR (habitualment)
ELEMENTS DECORATIUS La decoració dels espais interiors és molt important pels musulmans.	ATAURICS, motius vegetals EPIGRÀFICS, fets amb cal·ligrafia àrab LLACERIES, motius geomètrics
TIPUS D'EDIFICI	MESQUITES (Ex: Còrdova) PALAUS (Ex: Alhambra) MAUSOLEUS (Ex: Taj-Majal)

ACTIVITATS

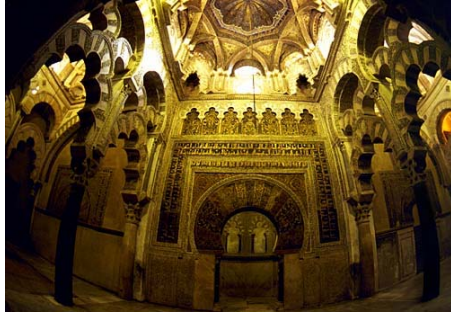
Dividiu la classe en diferents equips amb l'ajuda del professor o professora. Cada equip farà les següents activitats:

1.- Busqueu en una enciclopèdia quin és l'actual nom de l'antiga Constantinoble?

I abans de denominar-se Constantinoble com es deia?

2.- Dibuixeu un arc de ferradura

3.- Identifiqueu aquesta imatge.

4.- Relacioneu

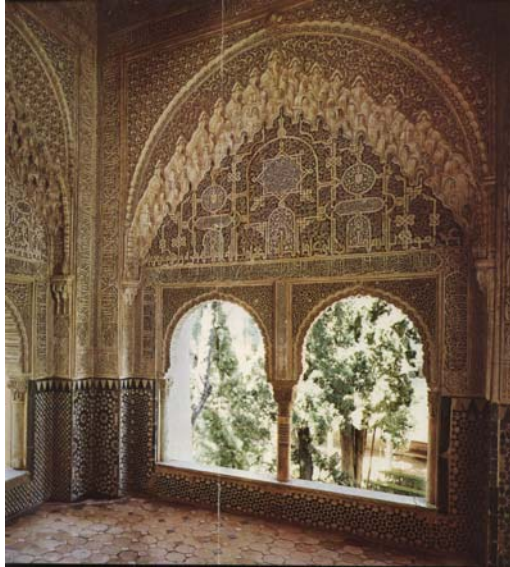
ALMINAR	ASSENYALA LA DIRECCIÓ DE LA MECA
MAQXURA	TORRE DE LA MESQUITA
MUR DE LA QUIBLA	LLOC RESERVAT AL CALIFA

5.- L'Alhambra és l'obra més important de l'art nasrí. Busqueu un edifici construït en aquell moment als regnes cristians i expliqueu les sensacions que us produeixen l'un i l'altre.

6.- Llegiu aquest poema i observeu la foto abans de respondre.

"És un palau en el qual l'esplendor està repartit entre el seu sostre, el terra i les seves quatre parets; en el seu estuc i les seves rajoles hi ha meravelles, però les fustes del seu sostre encara són més extraordinàries, van ser reunides i la seva unió va donar lloc a la més perfecta construcció on ja hi havia la més elevada mansió..."

Poemes epigràfics que apareixen gravats a les parets de l'Alhambra

Mirador de Daraxa. Granada

Observeu la imatge del Mirador de Daraxa i contesteu.

a) Hi ha molta decoració

.....

.....

.....

b) Identifiqueu alguna de les formes representades? Quines?

.....

.....

.....

c) Veieu diferents materials? En coneixeu algun?

.....

.....

.....

7.- En grups de 3 o 4 alumnes elaboreu un mural amb retalls de revistes velles, diaris, dibuixos, postals, sobre l'art islàmic.

Un equip podria fer l'arquitectura, i un altre les característiques generals o el mapa de la distribució geogràfica de l'Islam.

Pengeu els murals a classe i puntuu-los (cada equip pot puntuar la resta però no el seu)

8.- Què creus que era la "Giralda" de Sevilla a l'Edat Mitjana? Raona la teva resposta

Quina creus què és la funció actual de la “Giralda”?

9.- Busqueu 8 paraules relacionades amb l'arquitectura islàmica

P	H	A	R	A	M	E	J	K	N	B	C
O	L	V	F	D	I	C	R	O	M	I	A
U	I	X	E	J	N	E	W	G	Q	Z	F
I	B	A	S	M	A	Q	S	U	R	A	E
S	A	H	N	Q	R	H	M	I	F	D	R
E	S	T	O	R	E	S	D	X	J	V	N
H	I	P	O	S	T	I	L	N	H	R	M
A	K	S	U	N	E	J	P	A	T	I	A

10.- Amb la col·laboració del professor/a de tecnologia feu a classe un mosaic àrab. (Podeu copiar el model d'un llibre)

AVALUACIÓ

1.- Com s'anomena l'element vertical de la mesquita?

.....

Quina funció té?

.....

2.- Pots identificar aquesta imatge? Què és?

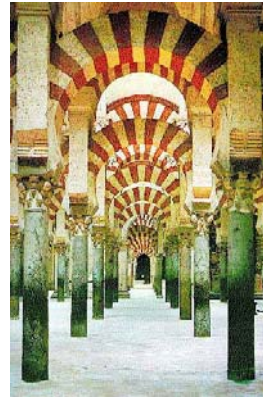
.....

.....

3.- Anomena correctament els següents arcs. Quin és de ferradura i quin de mig punt?

A

B

.....

.....

4.- Quin és el llibre sagrat de l'Islam?.....

Qui el va escriure?.....

5.- Pots identificar aquesta imatge? Què és?

.....

6.- Pots identificar aquesta imatge?

7.- Com s'anomenen els elements decoratius vegetals?
I els geomètrics?.....

8.- El territori de la Península Ibèrica controlat per l'Islam s'anomena
.....

9.- Pots identificar aquest element de la mesquita d'Al- Qayrawan (Tunísia)? Què és?

10.- Diques quines són les paraules correctes per anomenar les següents parts d'una mesquita :

Sala d'oració.....

Font.....

Pati.....

Paret orientada cap a la Meca.....

Lloc destinat a l'oració del Califa.....

2.5.2.MÉS ENLLÀ DE LA NATURA

“Sóc una dona, vella i pobra, ignorant de tot; no sé llegir; a l'església del meu poble em mostraven un paradís pintat, amb arpes, i un infern, on bullen les ànimes dels condemnats; l'un m'alegra, m'espanta l'altre”

François Villon (Segle XIV)

L'art romànic neix a França aproximadament cap a l'any 1000 i s'estén per tota Europa occidental des del segle XI fins el començament del XIII. Aquesta època s'anomena **Alta Edat Mitjana** i es caracteritza per tenir una societat feudal i rural amb una gran influència de l'Església, que controlarà la cultura i l'art .

El romànic és el **primer art europeu**, perquè molts dels seus elements arquitectònics com ara – arc de mig punt, volta de canó, contraforts, murs gruixuts - s'utilitzaran en diferents països d'Europa occidental.

L'art romànic es difondrà, sobretot, gràcies als **monjos** que edificaran molts monestirs a França, Itàlia, Alemanya, nord d' Espanya, i també a les **peregrinacions**, especialment la Ruta Xacobeà.

Els edificis més característics de l'art romànic són **les esglésies** i **els monestirs**. En algunes ciutats europees s'edificaran les primeres catedrals.

A l'Edat Mitjana la majoria de la població no sabia ni llegir ni escriure, l'escultura i la pintura romàniques seran una forma de comunicació, que ajudaran a explicar la religió mitjançant les imatges i els símbols. L'art romànic tindrà una funció didàctica.

La paraula “romànic” , utilitzada des del segle XIX, vol dir que té relació amb el món i la tradició romana.

ARQUITECTURA ROMÀNICA

L'arquitectura romànica es caracteritza per la construcció d'**edificis religiosos - esglésies i monestirs** -. Estan realitzats en **pedra**, els **murs són gruixuts** i amb **poques finestres**, així doncs, els edificis romànics són molt massissos i tenen **poca llum** .

Primer tenien els sostres plans i fets de fusta, però es cremaven molt sovint i els van canviar per sostres de pedra - que no es crema – realitzats amb **voltes de canó**. Els nous sostres pesaven molt més i els constructors necessitaven reforçar els elements de suport: les parets, mitjançant els **contraforts exteriors**.

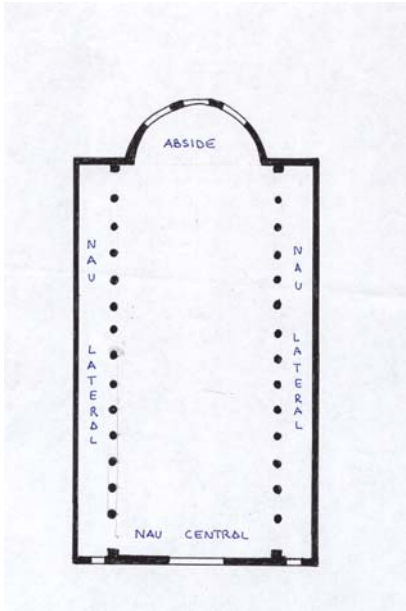

El pes de la volta de canó es reforçarà amb **els arcs torals**, també es va augmentar el gruix de les columnes.

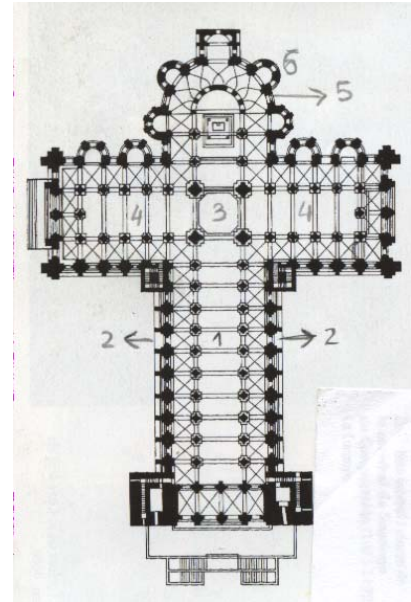
Els primers edificis romànics tenien **plantes basilicals** – amb una sola nau -, poc a poc, es transformaran i adoptaran la planta de **creu llatina** – de tres o cinc naus -. Aquesta planta és més simbòlica de l'art cristià, ja

que té la forma d'una creu. Presenta a la seva capçalera tres o cinc **absis**, de forma semicircular coberts per una **volta de quart d'esfera**.

Volta de canó

1

2

1. Planta basilical

2. Planta creu llatina i de peregrinació. Catedral de Santiago de Compostel·la

- 1: Nau central
- 2: Naus laterals
- 3: Creuer
- 4: Transsepte
- 5: Girola o deambulatori
- 6: Capelles absidals

Un tipus d'església romànica és l'anomenada **església de peregrinació**, que es caracteritza per tenir un passadís situat al darrere de l'altar, que rep el nom de **girola** i permet l'accés a les **capelles radials** situades a l'absis - **absidioles** - allí es guarden les relíquies de diferents sants.

El **campanar** és una torre que per la seva altura destacava de la resta de l'església tant als pobles com a les ciutats. Simbolitza la unió entre els homes i Déu. Podia estar adossada a l'església, com a França i Espanya, o separada com a Itàlia.

El só de les seves campanes marcava el ritme de la vida dels pobles i dels seus habitants , ja que no hi havien rellotges i es regien per aquestes.

La decoració exterior de l'església romànica es concentra a les **portades** i està realitzada amb **relleus escultòrics**. L'interior de l'església es decora recobrint els murs amb **pintures al fresc**, hi destaquen les que decoren l'absis central.

Campanar de Vilabertran (Girona)

L'arquitectura romànica serà més important que l'escultura i la pintura, ja que els relleus escultòrics i les pintures sempre apareixeran lligades a alguna part de l' edifici.

QUADRE D'ARQUITECTURA ROMÀNICA

MATERIAL DE CONSTRUCCIÓ	PEDRA
ELEMENTS DE SUPORT Són els que “aguanten” els arcs, les voltes i el sostre.	MURS MOLT GRUIXUTS CONTRAFORTS EXTERIORS COLUMNES PILARS
ELEMENTS SOSTINGUTS Són els que estan aguantats per els elements de suport	ARCS DE MIG PUNT VOLTES DE CANÓ VOLTES D'ARESTA SOSTRES ARQUITRAVATS DE FUSTA
PLANTES	BASILICAL CREU LLATINA (de tres a cinc naus)
CAPÇALERA	ABSIS (té forma semicircular) GIROLA (apareix en les esglésies de

	peregrinació)
FINESTRES	PETITES ESCASES
ELEMENTS DECORATIUS	BANDES LOMBARDES ARCS CECS PINTURA (fresc) ESCULTURA (relleus)
TIPUS D'EDIFICIS RELIGIOSOS	ESGLÉSIA (Ex: Sant Climent de Taüll) MONESTIR (Ex: Santo. Domingo de Silos) CATEDRAL (Ex: Pisa - Itàlia -, Catedral de Santiago de Compostel.la) ESGLÉSIA DE PEREGRINACIÓ (Ex. Sant Sernin de Toulouse – França)
TIPUS D'EDIFICIS CIVILS	CASTELLS PALAUS REIALS

ESGLÉSIA DE SANT CLIMENT DE TAÜLL (Vall de Boi - Lleida -)

L'arquitectura romànica catalana és de tipus llombard, perquè prové de la zona de Llombardia - nord d'Itàlia -, ja que molts dels constructors dels edificis eren italians i treballaven en equips itinerants per Itàlia, sud de França i nord de Catalunya. La Ruta Xacobeà no va tenir influència en el romànic català.

Sant Climent de Taüll és una església romànica de tipus llombard situada a la vall de Boi, als Pirineus i edificada al segle XII.

Està construïda amb **carreus** de pedra. Té una planta de tipus basilical de tres naus, separades per columnes. Aquestes aguanten el sostre de fusta i són, juntament amb els murs, els elements de suport de l'edifici. Cada una de les tres naus termina en un **absis**. El

central és una mica més gran que els dos laterals. Els tres absis estan orientats cap a l'est, per on surt el sol.

El campanar està separat del temple, com a les esglésies romàniques italianes. Sant Climent de Taüll té una esvelta torre de planta quadrada, de 22 metres, que destaca molt de l'església.

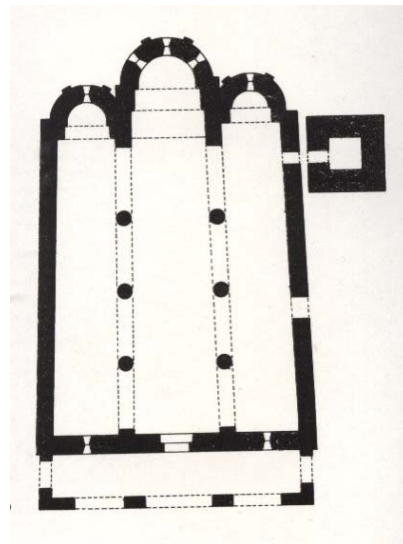
Està dividida en sis pisos decorats amb finestres d'arcs de mig punt. El primer pis és més massís i només té una finestra, a mesura que es puja hi ha més finestres i es fan més amples, així el campanar pesa menys.

A sobre de les finestres es veuen cinc **arcs cecs**, són l'element decoratiu d'aquesta torre.

La decoració exterior de l'església és molt senzilla i semblant a la del campanar. A la part superior dels tres absis apareixen **arcs cecs** i una mena de columnes semicilíndriques que s'anomenen **bandes llombardes**.

Església de Sant Climent de Taüll. Lleida.

Planta de Sant Climent

La decoració interior de Sant Climent de Taüll presenta unes de les millors pintures murals romàniques del món. Actualment aquestes pintures estan al Museu Nacional d'Art de Catalunya de Barcelona (MNAC), per tal de poder-les conservar correctament.

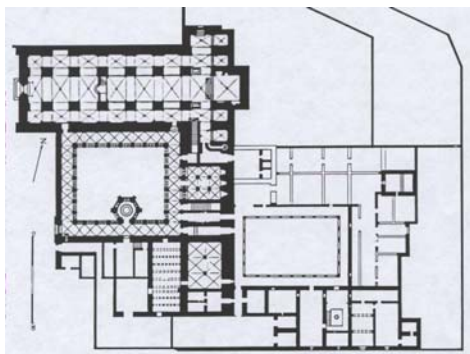
EL MONESTIR

A l'Edat Mitjana els monestirs eren llocs destinats a l'**oració**, al **treball** i a l'**estudi**. Destaquen com a veritables centres de cultura on treballaven traductors, copistes – copiaven a mà sobre gran fulls de **pergamí**, la Bíblia i altres textos llatins, grecs, àrabs - i miniaturistes – “il·luminaven” el textos, és a dir, feien els dibuixos i els pintaven amb colors. Gràcies a la feina d'aquests monjos hem pogut conèixer les obres dels autors romans, grecs, àrabs i jueus.

Els monestirs solien estar situats en llocs tranquils, de vegades isolats, però sempre a prop de fonts o brolladors per poder obtenir fàcilment l'aigua. Eren autosuficients ja que tenien horts, graners, celler i quadres per tal de poder abastar-se.

Els monestirs estaven formats per diverses estances: església, claustre – espai semicobert amb jardí central i un pou -, biblioteca, escriptori o **scriptorium** – lloc destinats a traduir, copiar i decorar els textos del llibres -, sala capitular – on es reunien tots els monjos per prendre decisions importants -, dormitoris, infermeria, refectori - menjador - i altres serveis com els horts o els magatzems.

En el període romànic, els monestirs tenien molta importància a nivell econòmic ja que eren semblats a un feu, a la vegada que eren llocs d'oració, d'investigació, de treball i pau. Eren coneguts també com “*ciutats de Déu*”.

Planta monestir de Santes Creus (Tarragona)

Claustre monestir de Silos (Burgos)

LA RUTA XACOBEEA

Peregrinar és viatjar per anar a visitar un santuari o un lloc sagrat. Les peregrinacions apareixen a totes les cultures i religions. A la Xina - van a visitar el sepulcre de Confuci -, a

l'Índia – per conèixer el lloc on va néixer Krishna i els musulmans estan obligats a peregrinar una vegada a la seva vida a la Meca - la seva ciutat sagrada -.

A l'Edat Mitjana hi havia tres importants llocs de pelegrinatge pels cristians: **Jerusalem** – ciutat on va estar Jesucrist -, **Roma** – per conèixer la tomba de Sant Pere, el primer Papa - i **Santiago de Compostel·la** – per visitar la tomba de l'apòstol Santiago -. Aquest últim camí de peregrinació rep els noms de: **la Ruta Xacobe**a o **Camí de Santiago** .

Els que anaven a Santiago de Compostel·la en peregrinació rebien el nom de **peregrins**, i eren persones de totes les classes socials, des de reis, fins a captaires.

Les primeres peregrinacions a Compostel·la van ser al segle IX. Per anar a aquesta ciutat gallega hi ha molts camins, però el més conegut és el denominat *Camí francès*, que surt de París i arriba a Santiago.

Per facilitar el recorregut als peregrins es realitzaren moltes obres al camí, com ara: ponts, calçades, hospitals de peregrins, esglésies i monestirs amb hostatgeries – per poder descansar i dormir –. Tots els allotjaments eren gratuïts.

La **Ruta Xacobe**a va ser una porta oberta a la cultura europea, per ella van arribar: els mites de cavallers, les llengües romàniques – com ara, el francès, l'italià - i l'**art romànic** nascut a França i que es va difondre ràpidament gràcies al **Camí de Santiago** per tot el nord d' Espanya.

Al llarg d'aquest camí es poden veure moltes de les millors esglésies romàniques peninsulars, al final s'hi troba la meta: la majestuosa catedral romànica de Santiago de Compostel·la.

ACTIVITATS

1.- En grups de dos o tres alumnes, busqueu informació sobre l'església de Sant Vicenç de Cardona i elaboreu una fitxa amb les seves característiques.

2.- Quin és el material més utilitzat en la construcció de les esglésies romàniques?

.....

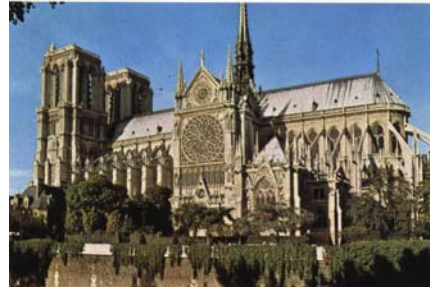
.....

3- De les dues fotos que hi veus, quina és una església romànica la A o la B?

A

B

.....

.

4.- En grups de 3 o 4 alumnes busqueu documentació del Camí de Santiago. Elaboreu un mural dibuixant la Ruta Xacobeu des de Roncesvalles (Navarra) fins a Santiago de Compostel.la, o des de París fins Santiago.

5.- En grups de 3 o 4 alumnes busqueu fotos d'esglésies romàniques i confeccioneu un mural.

6.- Situa les següents paraules al lloc correcte :CLAUSTRE / JARDÍ / ESGLÉSIA

Quina és la zona amb més llum d'un monestir ?.....

Quina la intermèdia?.....

Quina la més fosca?.....

7.- Diques quina funció tenien en el monestir?

El Scriptorium

.....

.....

El refectori

.....

.....

Sala capitular

.....

.....

L'església

.....

.....

8.- En grups de dos alumnes, ompliu la fitxa de l'església de Sant Climent de Taüll

FITXA

Nom de l'edifici.....

Lloc on es troba.....

Data de construcció.....

Tipus d'edifici.....

Material utilitzat en la construcció.....

9.- Quina funció tenia el campanar a l'Edat Mitjana?

.....

.....

.....

.....

10.- Imagineu que vosaltres sou un/a arquitecte/ ta de la Edat Mitjana, expliqueu en un petit escrit (unes 10 línies) com és el vostre treball, o com heu fet alguna obra d'art, lloc del treball, tipus d'edifici, materials utilitzats.

.....

.....

.....

.....

.....

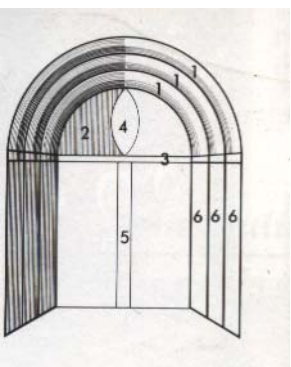
.....

.....

.....

ESCULTURA ROMÀNICA

L'escultura romànica estarà molt vinculada a l'arquitectura, sobretot a dos parts dels edificis:
les portades i els capitells.

La **portada** serà el lloc més important de la decoració escultòrica, ja que la hi veu tothom que entra a l'església o a la catedral. Simbolitza la porta del cel i en ella apareixen representats temes religiosos de l'Antic i el Nou Testament., mitjançant relleus escultòrics. Les portades de les esglésies estan orientades cap a l'oest.

Elements d'una portada romànica

1 arquivoltes, 2 timpà, 3 llinda, 4 màndorla, 5 mainell, 6 brançal

Els capitells del claustre o de l'església estaven decorats amb relleus que representaven figures, animals, elements vegetals o geomètrics.

Quan apareixen figures solen ser de temes religiosos. Les figures de l'art romànic són molt expressives, sobretot els rostres i els ulls. Poden semblar desproporcionades, però la seva funció era transmetre sentiments i emocions, no representar la imatge real.

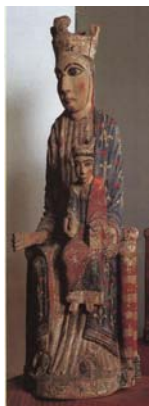
L'escultura romànica té una **funció didàctica** molt important, il·lustrar els fidels sobre la religió catòlica. A l'Edat Mitjana la gran majoria de la població era analfabeta, mitjançant les imatges i els relleus, en fusta o pedra, els fidels podien arribar a conèixer la Bíblia. L'escultura serveix per explicar la història sagrada i es converteix en una "Bíblia feta en pedra".

Portada Santo Domingo. Sòria

Capitell romànic

Habitualment els **escultors** solien ser **artistes anònims**, que treballaven en **tallers itinerants** per diferents llocs i països. Malgrat això, coneixem els noms d'alguns extraordinaris escultors com: Arnau Gatell, que va fer els capitells del Monestir de Sant Cugat i va firmar un d'ells i, el Mestre Mateo, que va esculpir el meravellós Pòrtic de la Glòria de la Catedral de Santiago de Compostela.

Verge romànica

Pòrtic de la Glòria. Catedral de Santiago de Compostel.la

LA MAJESTAT BATLLÓ

La Majestat Batlló és una escultura religiosa que representa a Crist Majestat. És una **talla** i està realitzada en fusta **policromada** per un artista anònim.

La figura de Jesucrist apareix vestida amb una llarga túnica amb mànigues, molt decorada, i cordada a la cintura amb un cenyidor, a la manera dels models orientals de Síria. Té els braços rígids, formant una T amb el seu cos.

És una escultura bastant simètrica inclúsiu en la barba i el pentinat. El més destacat del seu rostre són els ulls, amb una gran força a la mirada. Al cap portava una corona reial feta en metall – actualment desapareguda -, no una d'espines com tenen els crucificats

Malgrat que apareix crucificat no acusa el pes del seu cos doblegant els braços i les cames, ja que representa a Crist viu, sense cap sofriment. És un rei, per això, se l'anomena "Majestat".

Està unit a la creu per quatre claus, un a cada mà i un a cada peu . A la Majestat Batlló els peus han desaparegut.

Aquests tipus d'imatges estaven situats a l'altar, per tal de presidir les cerimònies que es feien a l'església.

La Majestat Batlló és una de les obres més destacades de l'escultura romànica catalana. Va ser donada al Museu Nacional d'Art de Catalunya per Enric Batlló i Batlló, per això porta el seu nom .

Majestat Batlló. MNAC. (Barcelona)

Detall rostre Majestat Batlló

QUADRE D'ESCULTURA ROMÀNICA

MATERIAL	<p>PEDRA (relleus dels capitells i de la portada)</p> <p>MARBRE</p> <p>FUSTA (figures exemptes, Crist o Mare de Déu)</p> <p>Les escultures fetes de fusta s'anomenen talles)</p> <p>IVORI (utilitzat per objectes de petit format com ara creus, capses)</p>
TÉCNiques	TALLA
CARACTERÍSTIQUES	<ul style="list-style-type: none">- FIGURES NO REALISTES- ANTINATURALS- HIERATISME (sense expressió)- SENSE COMUNICACIÓ ENTRE LES DIFERENTS FIGURES- VESTITS MOLT GEOMÈTRICS- ADAPTACIÓ AL MARC- RIGIDESSA

<p>TIPUS DE ESCULTURES</p>	<p>- FIGURES EXEMPTES:</p> <p>CRIST CRUCIFICAT</p> <p>MARE DE DÉU</p> <p>FIGURES DE SANTS</p> <p>- GRUPS ESCULTÒRICS (està format per varies figures)</p> <p>- BAIX RELLEUS</p>
<p>TEMES</p>	<p>RELIGIOSOS</p> <p>PANTOCRATOR representa a Crist Jutge. Habitualment està al centre de la portada.</p> <p>TETRAMORFOS són les figures que representen als quatre evangelistes:</p> <p>Sant Mateu simbolitzat per un home.</p> <p>Sant Joan per un àguila</p> <p>Sant Marc representat per un lleó</p> <p>Sant Lluç per un toro.</p> <p>MARE DE DÉU apareix asseguda aguantant el Nen Jesús, simbolitza el Tron de Déu.</p> <p>ANIMALS que representen els vicis i les virtuts, aquest tipus de decoració rep el nom de BESTIARI.</p> <p>ESCENES DE LAS VIDA QUOTIDIANA</p> <p>GEOMÈTRICS</p> <p>VEGETALS</p>

CROMATISME	MONOCROMA (un sol color)
	POLICROMA (varis colors)

ACTIVITATS

1. - Dibuixa i anomena les diferents parts de la portada romànica i pinta cada part de diferent color.

2.-Relaciona cada símbol del **Tetramorfo** amb el seu apòstol.

LLEÓ	SANT MATEU
BRAU	SANT LLUÇ
HOME	SANT MARC
ÀGUILA	SANT JOAN

3.- Observa aquesta imatge. Podries dir què és?

4.- En un temple romànic, on trobem l'escultura?

5.- Observa aquesta imatge, podries dir què és?

6.- A quina part de la portada apareix representat el Pantocrator. Als brancals, al timpà o a les arquivoltes?

7.- Quins són els materials més utilitzats a l'escultura romànica?

8.- Com s'anomena una escultura realitzada en fusta?

.....

.....

9.- En grups de dos alumnes, ompliu la següent fitxa de la Majestat Batlló

FITXA

Nom de l'obra.....

Lloc on es troba.....

Data de la seva realització.....

Material utilitzat

Nom de l'artista que la va crear.....

Presenta colors.....

Estil artístic a què pertany.....

Breu comentari explicant alguna de les seves característiques

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10.- Amb la ajuda del professor/a dividiu la classe en 3 o 4 grups. Cada equip o grup elaborarà un mural amb retalls de revistes velles, diaris, dibuixos, postals, sobre l'art Romànic.

Un equip podria fer l'arquitectura, un altre l'escultura i un tercer les característiques generals o el mapa de la distribució geogràfica del romànic.

Pengeu els murals a classe i puntueu-los (cada equip pot puntuar la resta però no el seu)

PINTURA ROMÀNICA

La pintura romànica, com l'escultura, està molt vinculada a l'arquitectura. La seva finalitat serà decorar l'interior de les esglésies.

Hi haurà tres tipus de pintura:

- A) **La mural** - feta amb la **tècnica del fresc** – decorava les parets i els absis.
- B) Els **frontals d'altar** o **retaules** – realitzats en fusta amb la **tècnica del temple** – .
- C) Les **miniatures** fetes sobre **pergamí** per decorar els llibres manuscrits.

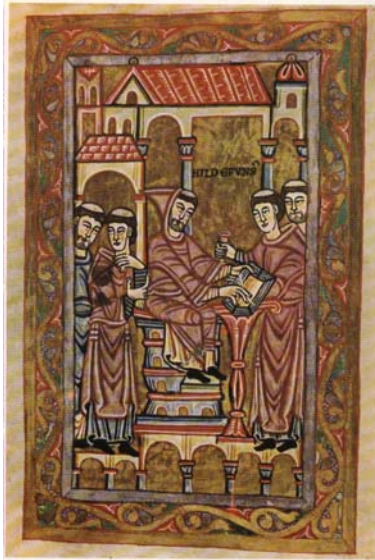

La pintura mural era la més popular, ja que podia ser observada per moltes persones a la vegada. Tenia una **funció il·lustrativa i didàctica**, ja que ensenyava la religió a partir de les pintures.

Estava feta per **artistes anònims**, que habitualment treballaven en grups i en tallers itinerants, és a dir, anaven on els contractaven; això va fer que la pintura romànica tingués una ampla difusió per diferents països d'Europa Occidental.

L'artista romànic representa només dues dimensions, les escenes són **sense perspectiva**. No plasmava el paisatge, si no un fons monocrom o unes bandes horitzontals de diferents colors que ajuden a donar una mica de profunditat a la pintura.

La pintura sobre taula, **frontals d'altar**, també va ser molt important al romànic.

El pintor utilitza un **llenguatge simbòlic**, es a dir, no copia el que veu, si no que dibuixa a partir d'un tema o una idea, per això, fa servir símbols com: el cercle (simbolitza allò perfecte, l'eternitat); els ulls (signifiquen el coneixement) o els diferents colors que també tenien un simbolisme.

Les **miniatures** tindran una gran importància a l'Edat Mitjana. Els seus creadors eren els monjos que treballaven en els **scriptorium** dels monestirs.

El seu treball consistia en dibuixar – il·lustrar - les obres que traduïen els seus companys.

Miniatura

Pintaven sobre pergamí i el decoraven en colors amb flors, lletres i escenes religioses o de la vida quotidiana.

Les pintures romàniques presenten **colors** molt rics i variats que els artistes preparaven ells mateixos, a partir d'elements extrets de la natura.

Els pintors en dibuixar treballaven utilitzant les mans, per això eren considerats simples artesans i no pas artistes.

PANTOCRATOR DE SANT CLIMENT DE TAÜLL (segle XII)

"Vaig veure un tron dalt del cel, i sobre el tron, una (figura) asseguda. El posat de l'Assegut era sever i impassible; els ulls, esbatanats, llançaven sagetes sobre una humanitat terrenal...."

*Humberto Eco
El nom de la rosa (pp 49.)*

El **Pantocrator** de Sant Climent de Taüll és una pintura mural realitzada amb la tècnica del fresc. Decorava l'absis central d'aquesta església i va ser pintada per un artista anònim, conegut com el Mestre de Taüll l'any 1123

A la pintura es poden diferenciar tres parts:

La superior: Simbolitza el cel i en ella apareixen representats el **Pantocrator** i el quatre **evangelistes**.

La central: Representa l'Església – tots els fidels - i en ella veiem a la Mare de Déu i els apòstols.

L'inferior (Més estreta): Simbolitza la terra.

A la part superior d'aquest fresc troben la figura de més grandària, és la del **Pantocrator**. Sembla que surti de l'absis, està presidint l'escena que representa la fi del món (l'Apocalipsi).

El seu rostre mostra tranquil·litat, a la vegada que força. Porta barba i té una expressió **hieràtica**. Està assegut sobre un arc del cel. A sobre del seu cap es pot veure el **nimbe crucífer**¹ - lluminositat que envolta el cap d'una figura, només quan representa a Crist porta una creu.

Representa a Crist com a jutge. La seva mà dreta està beneint, l'esquerra aguanta el llibre sagrat on podem llegir en llatí: "*EGO SUM LUX MUNDI*" que vol dir "*JO SÓC LA LLUM DEL MÓN*".

Als dos costats de la figura podem veure la primera i l'última lletra de l'alfabet grec (alfa i omega), que simbolitzen el principi i la fi.

¹ Veure Carpeta nº 1 "Els orígens de l'Art", tema 7, els Símbols.

Aquesta escena està envoltada per la **màndorla** - marc en forma d'ametlla - típica de l'art romànic.

A ambdós costats de la figura principal s'hi troben dos àngels i els símbols que representen als quatre evangelistes (**Tetramorfos**, paraula grega que vol dir quatre formes) : Sant Mateu –l'home -, Sant Marc – lleó -, Sant Lluç – bou – i Sant Joan – l'àguila -. Cada símbol està emmarcat per un cercle.

Al fons no hi ha cap paisatge, sinó tres bandes de colors: blau, groga i negra.

A la part central de l'absis estan representats la Verge i cinc apòstols. Cada figura està perfectament identificada amb el seu nom escrit al damunt i emmarcada per un arc de mig punt i dues columnes. Les figures són allargades, sobretot la Verge.

La part inferior de l'absis té restes d'una pintura més decorativa que representa marbres i cortinatges.

Les pintures de Sant Climent de Taüll són d'una gran qualitat, destaca sobretot el rostre de Jesucrist, simètric, amb uns grans ulls casi hipnòtics i amb molta força expressiva. Es podria dir que aquest és el millor rostre representat a tota la pintura romànica.

La composició és molt equilibrada i amb uns colors vius i molt variats, destaca especialment el blau.

S'ha de tenir en compte que els artistes romànics no copiaven els models, no hi havia observació directa, sinó que feien el dibuix a partir d'una idea, per això, una de les característiques de la pintura i l'escultura romànica és l'antinaturalisme.

Aquesta obra és la millor pintura romànica catalana i una de les més importants de l'art romànic europeu. Per poder conservar-la perfectament actualment està al Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC) de Barcelona. Al seu lloc d'origen, l'església de Sant Climent de Taüll hi ha una còpia exacta.

Absis de Sant Climent de Taüll. LLeida

Tota la pintura romànica va tenir molta influència en els pintors del segle XX.

QUADRE PINTURA ROMÀNICA

TÈCNICA	<p>FRESC (per la pintura mural)</p> <p>TEMPLE (per pintar sobre fusta)</p>
SUPORT	<p>MUR (pel fresc)</p> <p>FUSTA o TAULA (pel temple)</p> <p>PERGAMÍ (miniatures dels manuscrits)</p>
CARACTERÍSTIQUES	<ul style="list-style-type: none">- NO REALISTA- ANTINATURALISTA- LA PINTURA ÉS MOLT SIMBÓLICA- PINTURA PLANA (sense perspectiva) BIDIMENSIONAL (només apareixen dues dimensions) NO HI HA LLUM (no hi ha zones més il·luminades que d'altres)- TRAÇ MOLT GRUIXUT PEL CONTORN DE LES FIGURES- JERARQUITZACIÓ (les figures són més grans si són més importants)
TEMES	<p>- RELIGIOSOS estaven destinats a decorar les parets i els absis de les esglésies, monestirs i catedrals.</p> <p>PANTOCRATOR representa a Crist Jutge. Habitualment està a l'absis central.</p>

	<p>TETRAMORFOS són les figures que representen els quatre evangelistes:</p> <p>Sant Mateu simbolitzat per un home.</p> <p>Sant Joan per un àguila</p> <p>Sant Marc representat per un lleó</p> <p>Sant Lluç per un toro.</p> <p>MARE DE DÉU apareix asseguda aguantant el Nen Jesús, simbolitza el Tron de Déu.</p>
CROMATISME	<p>COLORS PURS (sense barrejar)</p> <p>POLICROMIA (molt ric l'ús dels colors)</p>

TÈCNiques DE PINTURA

TÈCNICA DEL FRESC	<p>És una tècnica pictòrica que consisteix a aplicar a sobre del mur o paret, una capa de cal fresca i després pintar-la. L'inconvenient que té és que s'ha de pintar molt ràpid per tal que no s'assequi la cal.</p> <p>PARET+CAL FRESCA+PINTURA</p>
TÈCNICA DEL TEMPLE (Paraula llatina que vol dir mesclar)	<p>És una tècnica pictòrica que consisteix a diluir els colors en aigua temperada, on s'ha afegit un aglutinant com l'ou, per tal que tingui més consistència.</p> <p>Aquesta barreja es pot aplicar a sobre d'un mur o d'una fusta.</p> <p>El temple es va utilitzar molt en el Romànic i el Gòtic.</p>

ACTIVITATS

1.- Quina era la feina dels miniaturistes a l'Edat Mitjana?

Creus que va ser important la seva tasca? Raona la teva resposta.

2.- Observa la pintura del Pantocrator de Taüll

Consideres que hi ha sensació de profunditat. Raona la teva resposta

3.- És una obra monocroma o policroma? Per què?

4.- Quants colors hi veus. Anomena'ls.

Quin hi destaca més?

5.- Hi veus alguna part més il·luminada que altra? Raona la resposta

6. - Amb quina tècnica ha estat pintada aquesta obra?

7.- Es noten les pinzellades?

.....

.....

8.- Redacta un petit comentari (3 ó 4 línies) on hi expliquis la teva impressió sobre aquesta obra.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

9.- Amb l'ajuda del professor/a dividiu la classe en 3 o 4 grups. Cada equip o grup de treball pot elaborar un mural amb retalls de revistes velles, diaris, dibuixos, postals, sobre la pintura romànica, o bé realitzar una pintura romànica, aquesta segona activitat es podria fer en col·laboració amb el professor/a de dibuix.

10.- Observa aquesta imatge i respon:

Frontal romànic

Aquesta obra és simètrica?.....

.....

Hi ha moviment?.....
.....

Amb quin material es feien els frontals d'altar?.....
.....

Quina tècnica utilitzen?.....
.....

AVALUACIÓ

1.- Podries identificar aquesta imatge?

2.- Relaciona

GIROLA

ABSIS

CLAUSTRE

MONESTIR

ESGLÉSIA

ESGLÉSIA DE PEREGRINACIÓ

3.- Quina d'aquestes imatges és una església romànica, la A o la B.

A

B

4.- Omple la següent fitxa de la Majestat Batlló

FITXA

Nom de l'obra.....

Lloc on es troba.....

A quin segle es va realitzar

Material utilitzat

Nom de l'artista que la va crear.....

Està policromat?.....

Estil artístic al qual pertany.....

5.- Per què creus que són importants els monestirs a l'Edat Mitjana?

.....

.....

.....

.....

.....

6.-Explica què és la *Ruta Xacobe*a i quina importància té a l'art romànic.

.....

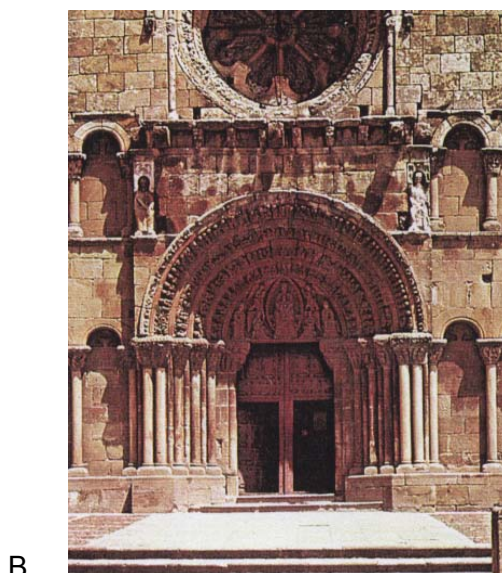
.....

.....

.....

.....

7.- Quina d'aquestes dues imatges és una portada romànica la A o la B?

8.- Podries explicar a què es refereix aquest text?

.....

“Sóc una dona, vella i pobra, ignorant de tot; no sé llegir; a l'església del meu poble em mostraven un paradís pintat, amb arpes, i un infern, on bullen les ànimes dels condemnats; l'un m'alegra, m'espanta l'altre”

François Villon (Segle XIV)

.....

.....

.....

9.- Cita cinc característiques de l'art romànic. Assenyala si són d'arquitectura, d'escultura o pintura amb l'inicial A (arquitectura), E (escultura), P (pintura).

.....

.....

.....

.....

.....

10.- Sabries dir el nom d'aquesta pintura?.....
Amb quina tècnica està feta?.....
On estava situada?.....

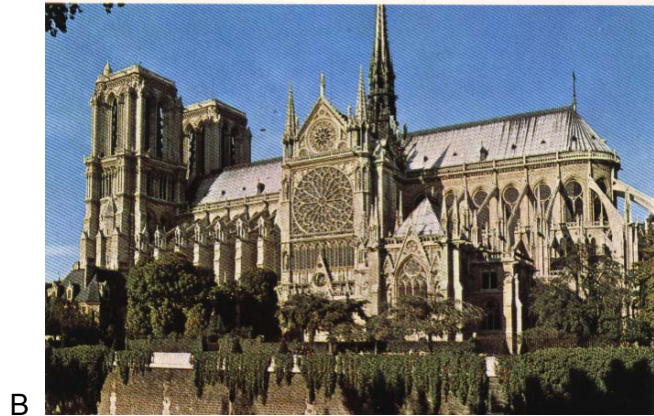
2.5.3 NATURALISME I ESPIRITUALITAT

L'art gòtic es desenvolupa a Europa des del segle XIII al XV, època anomenada **Baixa Edat Mitjana**. Aquest període coincideix amb el renaixement de les ciutats, el desenvolupament del comerç, el naixement de la burgesia i de les universitats, que seran els nous centres de cultura desplaçant els monestirs.

El món rural perd el protagonisme econòmic i cultural que gaudia a l'Alta Edat Mitjana, i lentament les ciutats controlaran el comerç, i es convertiran en un focus d'atracció per a la gent de totes les classes socials.

El gòtic està vinculat a una societat urbana, el seu edifici més característic és la **catedral** que es situa al centre de la ciutat.

L'art gòtic apareix a l'Île de France, prop de París, on es construeixen per primera vegada catedrals com la de París (B) (1163), Chartres (1194), Reims (1211), aquesta febre constructora es difondrà per Europa i arribarà a la Corona de Castella on es realitzaran les catedrals de Burgos (1222), Toledo (1226) i Lleó (A) (1255).

Les pintures i escultures, com en el romànic, encara estan bastant vinculades a l'arquitectura. Són realitzades per artesans, generalment anònims, que viuen a la ciutat i treballen en tallers col·lectius o de forma individual. Tanmateix, alguns artistes van aconseguir fama en aquesta època.

La paraula gòtic vol dir “bàrbar”, “poc elegant”. Segons els humanistes del segle XVI tot l'art que no tingués alguna semblança amb Grècia o Roma, no era veritable art, per això va ser rebutjat fins al segle XIX.

ARQUITECTURA GÒTICA

Els edificis gòtics poden ser religiosos – **catedrals** – o civils - **palaus** -, ambdós estan construïts en **pedra**.

La principal característica de l'arquitectura gòtica és la seva **altura**, la **verticalitat**. Els **murs són més prims que a l'art romànic**, ja que el pes del sostre ho aguanten els pilars, les columnes, els contraforts i els arcbotants . Això permet obrir més finestres – **vitralls** - als murs que doten de **lluminositat** l'interior de l'edifici.

Vitralls de la Catedral de Lleó

L'arc típic de l'estil gòtic és l'**arc apuntat** malgrat que també s'utilitzen altres tipus . La **volta** més característica és la **de creueria** que recull el pes del sostre i el transmet fins al terra mitjançant els pilars i les columnes. Els **arcbotants** i els **contraforts exteriors** també contribueixen a aquesta funció.

Verticalitat gòtica . Arcs apuntats i voltes de creueria

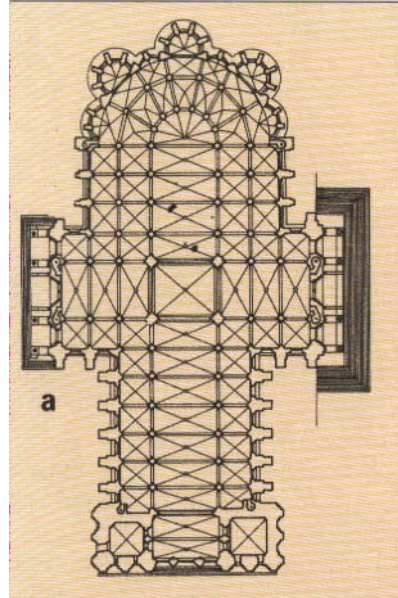
Les **plantes** gòtiques són de **creu llatina poc marcada**, amb 3 ó 5 naus. A la capçalera apareix la **girola** - passadís que envolta la part darrera de l'altar – que dona pas a les capelles radials o absidioles. A Catalunya les esglésies gòtiques tenen plantes de saló – una sola nau molt ample – i més curta que les franceses.

La decoració exterior de les catedrals gòtiques està concentrada a les portades. A l'interior seran els vitralls, les rosasses, els retaules els que decoraran l'espai.

A l'arquitectura gòtica l'espai és un camí cap a l'altar que al capvespre s'il·lumina amb els raigs de sol que es filtren per la rosassa de la portada principal.

LA CATEDRAL DE CHARTRES

La catedral de Chartres fou iniciada l'any 1194 arran d'un gran incendi que devastà la catedral romànica del segle XI.

Exterior i planta de la Catedral de Chartres (França)

Té una planta de tres naus – la central més alta que les laterals – que es converteixen en cinc naus a la capçalera. Presenta un **creuer** poc marcat i un absis amb **doble girola**.

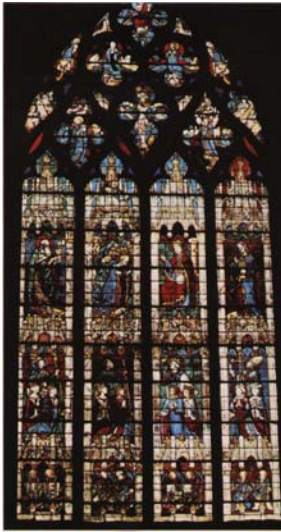
L'antiga coberta de fusta va ser substituïda per **voltes de creueria** i els arcs de mig punt pels **ogivals**.

Els gruixuts murs romànics, ara ja no fan funció de suport i són reemplaçats per altres murs molts lleugers, perquè el pes de les voltes descarrega sobre **pilars, arcbotants i contraforts exteriors** coronats per **pinacles**.

Els nous murs permetran l'obertura a les naus laterals de grans **vitralls** que donen una major il·luminació a l'interior.

Com la majoria de catedrals franceses presenta dos esveltes torres a la façana principal, la de l'oest.

L'exterior dóna una gran sensació de verticalitat , la altura de les naus està reforçada per les torres campanar i pels **pinacles**.

Vitrall i façana Catedral de Chartres

La catedral de Chartres és considerada com el primer edifici totalment gòtic i el prototip de les catedrals. El seu gran espai interior fa sensació de lleugeresa, amplitud i claredat, la seva verticalitat simbolitza l'apropament a Déu.

QUADRE ARQUITECTURA GÒTICA

MATERIAL DE CONSTRUCCIÓ	PEDRA
ELEMENTS DE SUPORT Són els que “aguanten” els arcs, les voltes i el sostre.	COLUMNES PILARS ARCBOTANTS CONTRAFORTS EXTERIORS coronats per PINACLES
ELEMENTS SOSTINGUTS Són els que estan aguantats per els elements de suport	ARCS APUNTATS o OGIVALS VOLTES DE CREUERIA

PLANTES	CREU LLATINA POC MARCADA(de tres a cinc naus)
CAPÇALERA	ABSIS (un o tres, de forma semicircular) GIROLA (en les catedrals) ABSIDIOLES (petites capelles radials)
FINESTRES	VITRALLS ROSASSES (finestres circulars)
ELEMENTS DECORATIUS	PINACLES (element decoratiu vertical situat damunt els contraforts exteriors) PINTURA – RETAULES - ESCULTURA
TIPUS D'EDIFICIS RELIGIOSOS	CATEDRAL (Ex: Chartres, París - França) - Burgos, Lleó, Toledo, Palma de Mallorca Barcelona) ESGLÉSIA (Ex: Santa Maria del Mar) MONESTIR (Ex: Pedralbes)
TIPUS D'EDIFICIS CIVILS	PALAUS (Ex: Palau Reial de Barcelona, Palau de la Generalitat, Pallazzo della Signoria - Florència – Itàlia) LLOTJES (Ex. Palma de Mallorca, Valencia)

ACTIVITATS

1.- Quin és l'element més vertical i alt de la catedral? Què simbolitza?

.....

2.- Quines diferències veieu entre una catedral i un monestir, anomeu-les.

3.- Quines esglésies us semblen més lluminoses : les romàniques o les gòtiques? Raoneu la resposta

4.- Tenen la mateixa funció els murs a l'arquitectura romànica que a la gòtica? Raoneu la resposta

5.- Relacioneu

CIUTAT

MONESTIR

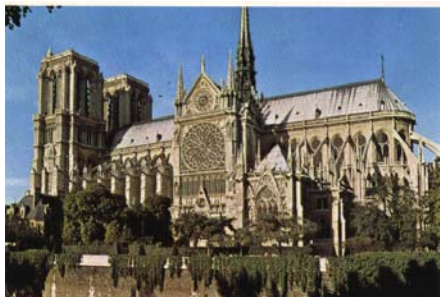
POBLE

CATEDRAL

EN MIG DEL CAMP

ESGLÉSIA

6.-Pots identificar aquesta imatge. Quin tipus d'edifici és?

7.-Quin és el material més utilitzat per a la construcció de les catedrals?

.....

8.- Cronològicament, quin estil és el primer: el romànic o el gòtic?

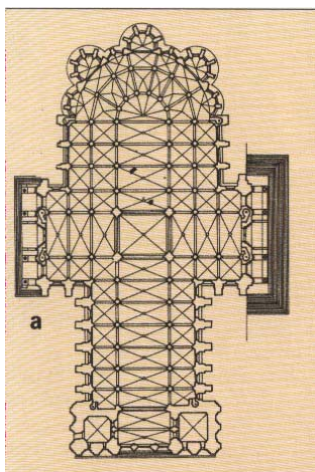
.....

.....

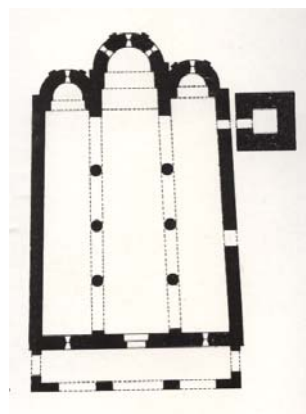
.....

9.- Quina d'aquestes dues plantes creus que pertany a una catedral gòtica la A o la B.

A

B

10.- En grups de dos alumnes, ompliu la fitxa sobre la Catedral de Chartres

FITXA

Nom de l'edifici.....

Lloc on es troba.....

Data de construcció.....

Tipus d'edifici.....

Material utilitzat en la construcció.....

Estil al qual pertany.....

Quants campanars té.....

ESCULTURA GÒTICA

“E prengueren la caixa de Tirant e de la Princesa, e ab gran professo de molts capellans, frares e monges, lo portaren a l'església major de la ciutat, e fon posada dins una tomba, que quatre grans lleons sostenien...”

Joanot Martorell

Tirant lo Blanc (capítol CDLXXXV)

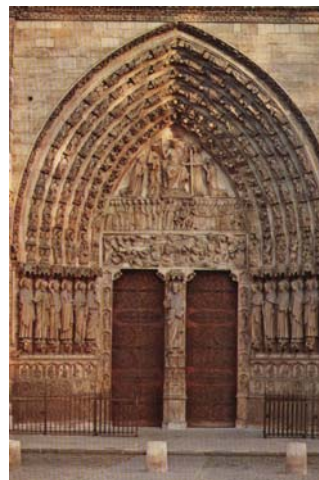
L'escultura gòtica , com la romànica està vinculada a l'arquitectura especialment a les **portades, el cor i els púlpits de les catedrals.**

La **portada** continua sent un lloc molt important per la decoració escultòrica, ja que la hi veu tothom que entra a la catedral.

La portada gòtica té les mateixes parts que la romànica però els arcs de les **arquivoltes** són apuntats en lloc de ser de mig punt. El relleu del **timpà es divideix en registres** o bandes horitzontals. En els **brancalls** apareixen les anomenades **estàtues-columnes**. El **mainell** sol estar decorat per la figura de Crist o la Mare de Déu.

Estatues-columnes

Portada Catedral de París

A l'interior de la catedral apareixen nous elements amb relleus escultòrics: el **púlpit i el cor**. També apareixen els **sepulcres** o tombes de personatges importants – reis , nobles - que volen ser enterrats a la catedral.

Els capitells a l'art gòtic **perden la seva funció decorativa**, ja que la gran altura que tenen les columnes i els pilars fan impossible poder veure els seus relleus.

L'escultor gòtic vol plasmar la realitat i la bellesa, de vegades idealitzades, creant un nou llenguatge artístic amb més **naturalisme**.

Les figures abandonen la rigidesa i la frontalitat típica del romànic, apareixen més somrients i amb més moviment.

Verge gòtica

La majoria d'artistes gòtics continuen essent anònims, però van apareixent escultors que destaquen individualment per les obres que fan com ara: **Gil de Siloé** a la Corona de Castella o **Pere Joan** que va fer el Sant Jordi que presideix la façana del Palau de la Generalitat i el sepulcre de la reina Elisenda de Montcada.

Sepulcre de la reina Elisenda de Montcada. Monestir de Pedralbes (Barcelona)

QUADRE DE L'ESCULTURA GÒTICA

MATERIAL	<p>PEDRA (portada)</p> <p>MARBRE (sepulcres)</p> <p>FUSTA (figures exemptes, Crist o Mare de Déu)</p> <p>Les escultures fetes de fusta s'anomenen talles com en el romànic.</p> <p>IVORI (utilitzat per objectes de petit format)</p>
TÈCNICA	TALLA
CARACTERÍSTIQUES	<ul style="list-style-type: none"> - NATURALISME - Figures més realistes, més humanitzades. - Rostres més somrients - Vestits menys rígids - Es perd la frontalitat del romànic.
TIPUS D'ESCULTURES	<p>- FIGURES EXEMPTES:</p> <p>CRIST CRUCIFICAT: Porta tres claus, un a cada mà i un que aguanta els dos peus superposats. Són imatges més humanitzades perquè expressen el dolor.</p> <p>MARE DE DÉU: Tenen més comunicació entre ells, la Verge pot somriure.</p> <p>FIGURES DE SANTS</p> <p>-GRUPS ESCULTÒRICS (quan està format per diverses figures)</p> <p>- BAIX RELLEUS (portada)</p> <p>SILLERIES DEL COR realitzades en fusta.</p> <p>SEPULCRES</p> <p>PÚLPITS</p>
TEMES	<p>RELIGIOSOS</p> <p>PANTOCRATOR representa a Crist Jutge. Habitualment està al centre de la</p>

	<p>portada.</p> <p>TETRAMORFOS són les figures que representen els quatre evangelistes: Sant Mateu simbolitzat per un home. Sant Joan per un àguila Sant Marc representat per un lleó Sant Lluç per un toro.</p> <p>MARE DE DÉU apareix aguantant i mirant al Nen Jesús , com una mare amorosa.</p> <p>PROFANS:</p> <p>ESCENES DE LAS VIDA QUOTIDIANA</p> <p>- GEOMÈTRICS</p> <p>- VEGETALS</p>
CROMATISME	MONOCROMA POLICROMA

LA VISITACIÓ . Brancals de la Catedral de Reims (1230-1260)

El lloc preferent de l'escultura gòtica és la portada de la catedral. A Reims (França) la façana principal de la catedral presenta un dels conjunts escultòrics més interessants del gòtic.

Al costat dret de la portada central es pot veure el tema de la Visitació. L'escena la formen dues figures femenines dels **brancals**, que recorda el passatge bíblic on la Mare de Déu va a visitar a la seva cosina Santa Isabel per anunciar-li que està esperant un fill.

Maria apareix com una jove de bellesa idealitzada, que contrasta amb el realisme que mostra el rostre arrugat i més vell de la seva cosina Isabel.

Les figures són una mica allargades, les dues cares mostren trets suaus i expressius molt diferents dels romànics.

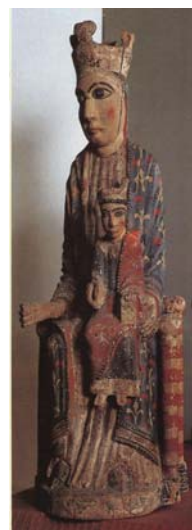
Els vestits semblants de roba prima i cauen en plecs horitzontals i diagonals, donant sensació de moviment a les vestidures. Les dues dones tenen els cossos una mica inclinats cap a l'altra figura, això li dóna una gran naturalitat, molt lluny de la rigidesa de les escultures romàniques.

La Visitació de la catedral de Reims va ser esculpida per un artista anònim, plasma la bellesa i la naturalitat dels personatges amb una gran senzillesa. Com d'altres obres gòtiques ens mostra un món més poètic que el del romànic.

La Visitació, brancals de la catedral de Reims (França)

ACTIVITATS

- 1.- En grups de dos o tres alumnes busqueu en una enciclopèdia quina és la tècnica per realitzar un vitrall i feu un breu resum.
- 2.- Explica les diferències que hi veus entre les dues figures.

.....

.....

.....

3.- En grups de dos o tres alumnes, ompliu la següent fitxa de la Visitació (brancals de la Catedral de Reims)

FITXA

Nom de l'obra.....

Lloc on es troba.....

Data de la seva realització.....

Material utilitzat

Nom de l'artista que la va crear.....

Presenta colors.....

Estil artístic al qual pertany.....

Breu comentari explicant alguna de les seves característiques

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

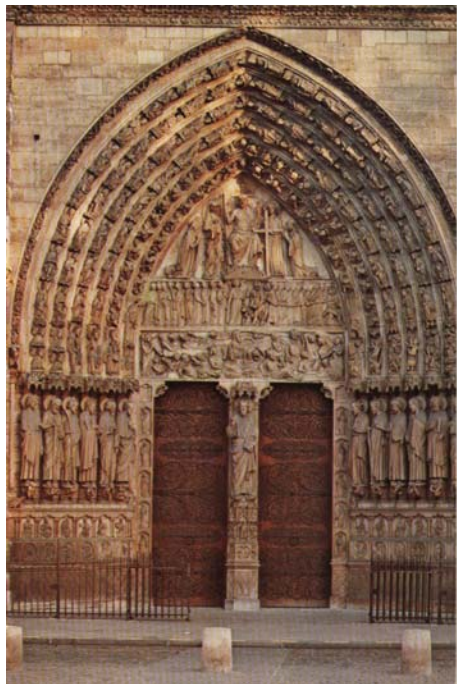
.....

.....

4.- Podeu identificar aquesta imatge?

.

5.- Quines d'aquestes paraules pots relacionar amb la següent foto.

PEDRA	MAÓ	FERRO	VIDRE
PRIMITIU		ANTINATURAL	ESTÀTIC
MONÒCROM		NATURALISME	POLÍCROM

6.- Al monestir de Pedralbes (Barcelona) hi ha el sepulcre de la reina Elisenda de Montcada, l'escultura té dues parts: una vestida de monja a la zona del claustre, i l'altra com a reina a dins de l'església.

Busqueu la següent informació:

- A) Qui va fundar aquest monestir?
- B) Quan es va fundar?
- C) A quin estil pertany el Monestir de Pedralbes?
- D) Podríeu explicar per què és tan singular aquest sepulcre?

A).....

.....

.....

.....

.....

B).....

.....

.....

.....

.....

.....

C).....

.....

.....

.....

.....

D).....

.....

.....

.....

.....

.....

7.- Completa:

Els arcs que formen les arquivoltes d'una portada gòtica s'anomenen?

.....

Les escultures fetes en fusta reben el nom de ?

.....

L'esculturaperd la frontalitat de l'estil romànic.

8.- Amb la ajuda del professor/a dividiu la classe en 3 o 4 grups. Cada equip o grup de treball pot elaborar un mural amb retalls de revistes velles, diaris, dibuixos, postals, sobre l'escultura gòtica.

9.- Escriviu cinc característiques de l'escultura gòtica.

1)

2)

3)

4)

5)

10.- Imagineu que vosaltres sou un/a escultor/a de la Edat Mitjana, expliqueu en un petit escrit (unes 5 línies) quins serien els vostres clients i quin tipus d'obres voldrien.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

PINTURA GÒTICA

"Els vitralls de la catedral impedeixen el pas del vent i de la pluja, en canvi, però, transmeten la claredat del sol"

*Pierre de Roissy, canceller de Chartres
Manual sobre els misteris de l'església (1210-1213)*

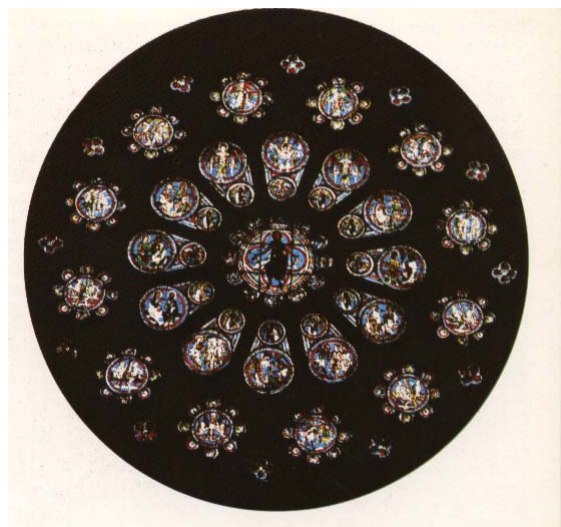
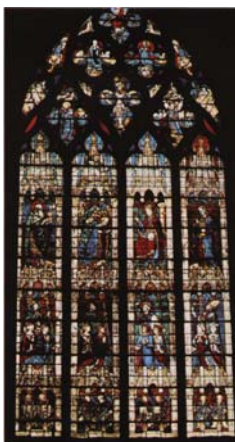
Els canvis experimentats a l'arquitectura gòtica amb l'aplicació de noves tècniques constructives, van tenir com a resultat la substitució del mur tradicional per vitralls.

La pintura mural gòtica quasi desapareix, i en el seu lloc la catedral mostrarà **vitralls, rosasses i retaules**.

Els **vitralls** són finestres realitzades amb vidres de diferents colors units amb plom, tenien tres funcions:

- 1) Arquitectònica: Substituïen una part dels murs, donant claredat a l'interior.
- 2) Didàctica: Les escenes representades en elles serveixen per conèixer els temes religiosos.
- 3) Simbòlica: Permeten passar la llum que simbolitza la "llum de Déu"

La rosassa és una vidriera circular situada a la façana occidental de la nau central, al capvespre permet il·luminar l'interior i l'altar major. Com és rodona, és a dir, la forma perfecta simbolitza a Déu.

Vitrall i rosassa

El retaule és l'element més important de la pintura gòtica. Està realitzat sobre fusta i representa un conjunt d'escenes religioses. Es situaven darrera l'altar major o adossats als murs de les capelles laterals.

Al llarg del període gòtic la pintura evolucionarà cap a un major realisme, que portarà l'aparició de nous temes pictòrics, com el **paisatge** – dona més realisme a les escenes - i els **retrats** – plasmen l'interès dels donants per aparèixer representats.

Verge dels Consellers
Lluís Dalmau. Barcelona

Miniatura
Representació del mes de juny.

Anunciació. V. Eyck

Al segle XV, a Flandes, es començarà a pintar amb cavallet i amb la **tècnica de l'oli** que permet una gran riquesa cromàtica. Són els primers quadres de la història de l'Art, el seu creador va ser el pintor Van Eyck.

Durant el període gòtic també tindran un gran desenvolupament artístic **les miniatures**.

QUADRE PINTURA GÒTICA

TÈCNICA	TEMPLE (per pintar sobre fusta, anomenada taula)
---------	--

	FRESC (pocs exemples) OLEO (els pigments de colors es barregen amb oli)
SUPORT	TAULA (retaules) PERGAMÍ (miniatures dels manuscrits) VIDRE (vitalls)
CARACTERÍSTIQUES	<ul style="list-style-type: none">- REALISTA- Més NATURALISTA que en el romànic, els artistes intentar imitar la naturalesa- Comença la utilització del PAISATGE.- Les figures es relacionen.- Apareix tímidament la tercera dimensió- Es SUPRIMEIX LA FRONTALITAT.
TEMES	<ul style="list-style-type: none">- RELIGIOSOS estaven destinats a decorar els vitalls, rosasses i retaules.- PROFANS es representen escenes de cavallers , de batalles, o de la vida quotidiana. Aquestes pintures decoraven les parets dels palaus.
CROMATISME	POLICROMIA (molt ric l'ús dels colors)

PINTURES DE LA CAPELLA DE SANT MIQUEL.

FERRER BASSA (1346) Monestir de Pedralbes. Barcelona.

Al claustre del Monestir de Pedralbes està situada una petita i fosca capella, de forma irregular, anomenada de Sant Miquel, que presenta un dels millors conjunts pictòrics del gòtic català.

Les pintures estan realitzades per Ferrer Bassa, en 1346. Estan fetes amb una rara tècnica, **oli sobre el mur**.

Pintures de la Capella de Sant Miquel. Monestir de Pedralbes. Barcelona

Estan dividides en dues franges amb set escenes cadascuna: les superiors dedicades a la **Passió de Jesucrist** - Crucifixió i les inferiors a la **Mare de Déu** – Anunciació, Nativitat, Visita dels Reis Mags -. També apareixen altres pintures com imatges d'àngels, o sants. La decoració ocupa quasi totes les parets de la capella.

Els temes tractats són més propers per als fidels que els del romànic. En la capella de Sant Miquel es mostra la tendresa de la Mare de Déu, l'amor al seu fill, però també apareix el sofriment i la mort de Crist.

Les escenes estan representades en llocs concrets, un paisatge, una habitació. Les figures tenen volum, moviment i més realisme que les romàniques.

Ferrer Bassa era un pintor barceloní, que va viatjar a Itàlia on va conèixer la pintura que es feia en aquell país. A Barcelona va treballar pels reis Alfons III i Pere III el Cerimoniós.

ACTIVITATS

Dividiu la classe en grups de 2 ó 3 persones i treballeu en grup

1.- De quin material estan fets els vitralls i les rosasses gòtiques?

2.- Per què serveixen els vitralls?

3.- Dibuixeu un vitrall o una rosassa. També la podeu realitzar amb cartolines i papers de colors transparents, a la classe d'Educació Visual i Plàstica o a la de Tecnologia

4.- Quin tipus de pintura creus què és la que apareix en aquesta imatge? Una pintura mural, un retaule o una miniatura.

5.- En grups de 2 o 3 alumnes, busqueu a l'enciclopèdia J. Van Eyck.

On va néixer?.....

Quin any?.....

Quin tipus de pintura feia, religiosa o profana?.....

Quina tècnica utilitzava?.....

Escriviu el nom de tres obres realitzades per aquest pintor

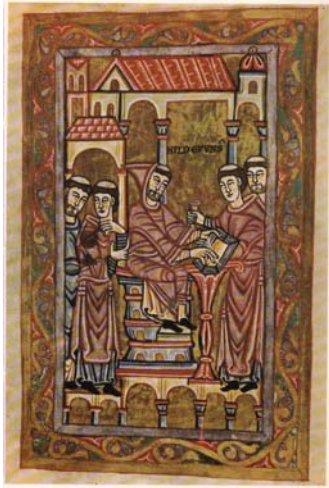
1.....

2.....

3.....

6.- Compareu aquestes dues imatges i escriu tres diferències

A

B

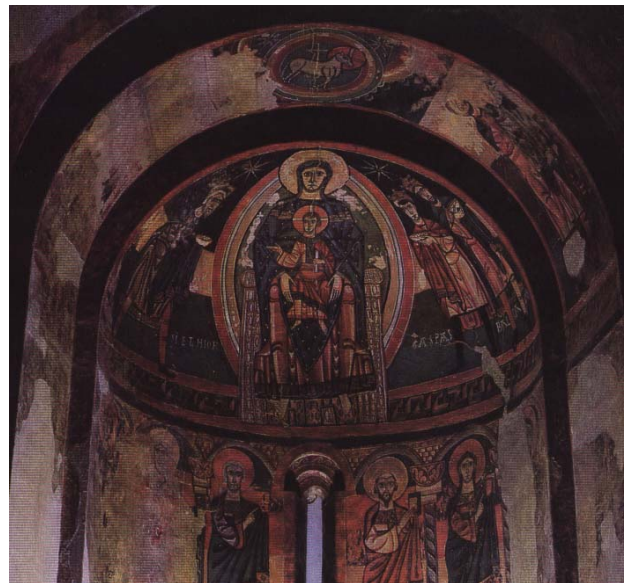

7.- En grups de 2 o 3 alumnes intenteu veure quina pintura està més evolucionada la A o la B i expliqueu per què.

A

B

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8.- Busqueu en una enciclopèdia dades sobre la biografia de Giotto i responeu a les següents preguntes:

On va néixer?.....

Quin any?.....

Quin tipus de pintura feia. Religiosa o profana?.....

Quina tècnica utilitzava?.....

9.- Escriviu el nom de tres obres realitzades per aquest pintor

1.....

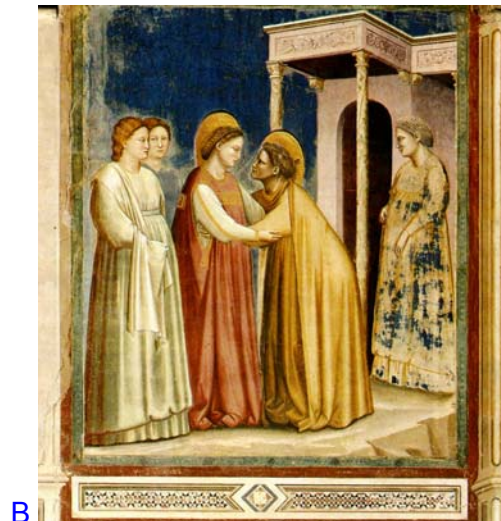
2.....

3.....

10.- Observeu el fons d'aquestes dues taules gòtiques. Quina us sembla més evolucionada la A o la B? Per què?

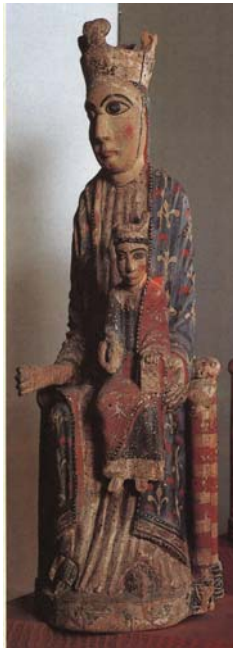
Anunciació . Simone Martini

Visitació. Giotto

AVALUACIÓ

- 1.- Com s'anomena la finestra circular que hi ha a la portada principal de les catedrals?
- 2.- Quina d'aquestes dues imatges és una Mare de Déu gòtica?

A

B

3.- Pots identificar aquesta imatge? Què és?

4.- L'arc típic de l'art gòtic és:

L'arc de mig punt ☐

L'arc apuntat ☐

L'arc de ferradura ☐

5.- Quina d'aquestes imatges pertany a una portada gòtica, la A o la B?

A

B

6.- Pots identificar aquesta imatge ?

7.- Cita les tècniques pictòriques utilitzades a l'art gòtic.

8.- Quina d'aquestes dues imatges és una pintura gòtica, la A o la B?

A

B

9.- Sabries dir quin d'aquests pintors va inventar la tècnica de l'oli?

Giotto ☐

Ferrer Bassa ☐

Van Eyck ☐

10.- Respon

On va néixer l'art gòtic?

Quin és l'edifici més característic de l'arquitectura gòtica?

Anomena alguns dels elements de suport de l'arquitectura gòtica.

3.- AVALUACIÓ

A l'avaluació es poden tenir en compte, entre d'altres, els següents criteris:

1. La participació activa a classe, tant en la realització de les activitats, com cercant informació complementària, o en els debats que puguin sorgir a partir d'un tema estudiat.
2. La realització d'un exercici final, a partir d'una, o varies diapositives treballades a classe, on es valorarà:
 - a. La comprensió de l'obra d'art.
 - b. La capacitat per definir alguns conceptes bàsics
 - c. La possibilitat de relacionar l'obra d'art amb el seu context , o amb altres obres d'art.

MODEL D'AVALUACIO FINAL

1.- El lloc d'oració dels musulmans és:

- ☐ catedral
- ☐ monestir
- ☐ mesquita

2.- Relaciona els següents arcs amb el seu estil artístic:

APUNTAT
FERRADURA
MIG PUNT

GÒTIC
ROMÀNIC
ISLÀMIC

3.- L'Alhambra és un palau:

- ☐ gòtic
- ☐ islàmic
- ☐ romànic

4.- El **Tetramorfos** simbolitza:

- ☐ quatre evangelistes
- ☐ quatre àngels

- ☐ quatre sants

5.- Relaciona

ALMINAR
CAMPANARI
PINACLE

ESGLÉSIA
MESQUITA
CATEDRAL

6.- La pintura romànica té el fons:

- ☐ daurat
- ☐ paisatge
- ☐ franges de colors

7.- L'escultura romànica es troba en :

- ☐ portades
- ☐ capitells
- ☐ murs

8.- La verticalitat és una característica de:

- ☐ monestir
- ☐ mesquita
- ☐ catedral

9.- Com s'anomena el passadís que hi ha darrera l'altar a les catedrals o a les esglésies de peregrinació?

- ☐ girola
- ☐ absis
- ☐ nau

10.- Quan comença a utilitzar-se la tècnica pictòrica de l'oli?

- ☐ romànic

L'evolució de l'art a la nostra civilització

- ☐ gòtic
- ☐ islam

4.- VOCABULARI

Ablucions: Acció de rentar-se, simbolitza la purificació del cos abans d'entrar a la sala d'oració de la mesquita.

Absis: Part de l'església situada a la capçalera, encabeix l'altar. Té planta semicircular o poligonal.

Absidiola: Capella radial al voltant de l'absis, sempre en nombre senar.

Aglutinant: Substàncies líquides on es dilueixen els pigments.

Aljama : Nom que rep la mesquita destinada a l'oració del divendres, el dia sagrat pels musulmans.

Arcbotant: Segment d'un arc que transmet la força de la coberta als contraforts exteriors.

Arc: Estructura arquitectònica corba. Element sostingut.

Arc apuntat: Proporciona major il·luminació i altura.

Arc de ferradura: Típic de l'art islàmic.

Arc de mig punt: Construït per una semicircunferència perfecta.

Arc toral: Delimiten cada tram de la nau i reforcen la volta de canó.

Arcs cecs: No estan oberts, la seva funció és decorativa.

Arcs formers: Paral·lel a l'eix de la nau central.

Argamassa: Barreja d'arena i petites pedres amb cal viva, tot dissolt en aigua. Quan se seca es converteix en un material molt dur. S'utilitza en la construcció.

Argila: Massa formada per terra i aigua.

Arquitrà: Element horitzontal que s'aguanta directament sobre les columnes.

Arquivolta: Nom que rep la cara frontal d'un arc quan està decorat. Estan situades a les portades.

Atauric: Decoració amb motius vegetals, típica de l'art islàmic de Còrdova.

Baix relleu: Relleu que sobresurt menys de la meitat de l'escultura exempta.

Bandes llombardes: Element decoratiu exterior de l'arquitectura romànica. Sembla una pilastra que sobresurt del mur.

Brançal: Element vertical que aguanta amb la seva parella la llinda d'una finestra o porta.

Beatus . Nom que reben els llibres de l'Apocalipsi fets amb gran cura i amb tot luxe de detalls a l'Alta Edat Mitjana.

Caldarium: Nom que reben els banys d'aigua calenta a les termes romanes.

Capitell: Element situat sobre el fust de la columna i que aguanta l'arc o l'arquitrà.

Cimbri : Cos cilíndric aixecat per sobre del creuer que pot servir de base a la cúpula

Carreus : Pedra tallada en forma rectangular i regular. S'utilitza per construir murs i parets.

Claustre: Pati porticat que allotjava un jardí amb una font o un pou.

Contraforts exteriors: Són semblants a una pilastra, estan adossats al mur exterior i serveixen per reforçar-lo.

Cor: Part de l'església que estava reservada als sacerdots.

Creuer: Espai situat en la intersecció de la nau central i el transsepte

Cúpula: Volta de forma semiesfèrica.

Dicromia: Que té dos colors.

Dovella: Cadascun dels elements que formen un arc.

Estores: Teixit fet amb cordes trenades destinat a cobrir el paviment de les habitacions.

Frididàrium: Nom que reben els banys freds a les termes romanes.

Frontal d'altar: Part davantera de l'altar, al romànic es feien de fusta, molt decorats.

Tepidarium: Nom que reben els banys tebis a les termes romanes.

Girola: Passadís circular, situat darrera de l'altar major, perllonga les naus laterals.

Haram: Nom que rep la sala d'oració de les mesquites.

Hieràtic: Allò majestuós, rígid.

Hipòstil: Que té el sostre sostingut per moltes columnes.

Lluernes: Espais oberts a l'exterior que reben llum natural.

Maó: És una peça rectangular feta amb **argila** cuita.

Maqsura: espai preferent reservat per al Califa i la seva família. Està dins de la sala d'oració.

Marqueteria: Treball fet amb fustes nobles.

Mihrab: Petit absis situat al **mur de la quibla**. És l'espai més ricament decorat de la mesquita.

Minaret: Torre des de la qual el **muetzi** cridava a l'oració cinc cops al dia, com obliga l'Alcorà.

Miniatura: Pintura sobre **pergamí**, realitzada en petit tamany.

Monocrom: Que té un sol color.

Muetzi: Home encarregat de cridar a l'oració als fidels musulmans.

Mur de la quibla: Mur perpendicular a les naus de la sala d'oració de la mesquita. Indica la direcció de la Meca, lloc on els musulmans dirigeixen les seves oracions.

Nau central: Espai interior de l'església o de la catedral, que segueix l'eix principal de l'edifici. És més alta i més ampla que les laterals.

Nimbe crucifer: Lluminositat que envolta el cap d'una figura, només quan representa a Crist porta una creu.

Nixol: Concavitat per posar una cosa.

Pantocrator: Representació de Crist assegut, amb un llibre a la mà esquerra i beneint amb la mà dreta.

Planta basilical: Dibuix que representa l'espai rectangular amb un absis a la capçalera, igual que les primeres esglésies cristianes.

Planta de creu llatina: Dibuix que representa la forma en secció horitzontal de les esglésies

romàniques.

Pinacles: Rematat en forma piramidal que reforça i dona més verticalitat al contrafort.

Policromat: Pintat de varis colors.

Portada principal: Porta decorada orientada a l'oest.

Púlpit: Plataforma elevada, des d'on el sacerdot parla als seus fidels. És típic de les catedrals.

Realisme: Forma de representar que intenta reproduir fidelment la realitat.

Refetor: Menjador d'un monestir

Retaule: Obra d'art de pedra, fusta i pintat situat al darrera de l'altar.

Rosassa: Finestra circular molt decorada, típica de l'art medieval.

Sabil: Font per a les **ablucions**.

Sahn: Pati de la mesquita a través del qual s'accedeix a la sala d'oració.

Sala capitular: Estança on se celebraven reunions de la comunitat presidides per l'abat o l'abadessa.

Scriptorium: Sala dels monestirs destinada a copiar, decorar i conservar els manuscrits.

Simbòlic: Dibuix i signe que representa una idea.

Sòcol: Part inferior d'una paret.

Talla: Escultura feta en fusta.

Temple: Tècnica de pintura en la qual els colors es dilueixen en aigua temperada o en rovell d'ou, es pot aplicar sobre el mur o sobre fusta.

Tetramorfos: Símbols dels quatre evangelistes: home (Sant Mateu), bou (San Lluc), lleó (Sant Marc) i l'àguila (San Joan).

Transsepte: Nau o naus transversals a l'eix principal .Al estil romànic la llargada menor que la nau principal, genera la planta de creu llatina. A l'art gòtic està poc marcat.

Vitrall: Finestra formada per vidres policromats acoblats per tires de plom.

Volta d'aresta: És la formada per dos voltes de canó creuades perpendicularment.

Volta de canó: Feta en pedra, generada per l'arc de mig punt. Descarrega el pes sobre uns murs gruixuts i massissos.

Volta de creueria o ogival: Formada per dos o més nervis (ogives) que s'encreuen al centre.

Volta de quart d'esfera: Té la forma d'un quart d'esfera i cobreix l'espai de l'absis semicircular.

5.- BIBLIOGRAFIA

ISLAM

Barrucand, M i Bednorz, A: *Arquitectura islámica en Andalucía* . Editorial Taschen, Colonia, 2002.

Borrás, Gonzalo: *La Alhambra y el Generalife*. Biblioteca Básica de Arte – Monografías – Editorial Anaya, Madrid 1989.

Borrás, Gonzalo. *El Islam, de Córdoba al Mudéjar*. Introducción al Arte Español. Editorial Sílex, Madrid, 1990.

Chueca Goitia, F: *Historia de la arquitectura occidental (tomo I). De Grecia al Islam*. Seminarios y Ediciones, Madrid, 1974.

Mandel, G: *Como reconocer el arte islamico*. Editorial Médica y Técnica, S.A, Barcelona, 1980

VVAA: *EL Islam (arte y arquitectura)* . Editorial Könemann, Colonia 2001

ROMÀNIC

Carbonell, E: *L'art romànic a Catalunya (segle XII)* Cole.lecció “Llibres d’art” .Edicions 62, Barcelona 1974.

Conti, F: *Como reconocer el arte Románico*. Editorial Médica y Técnica, S.A., Barcelona, 1978.

Durliat, Marcel: *El arte románico en España*. Editorial Juventud, Barcelona, 1972.

Durliat, Marcel: *Introducción al arte medieval en occidente*. Cuadernos Arte Cátedra. Madrid, 1995.

Sureda, J: *La pintura románica en Cataluña* .(Colección Alianza Forma nº 17) Alianza Editorial, Madrid, 1981.

VVAA “*Història de l’Art Català*” Vol. I. Edicions 62, Barcelona, 1986.

GÒTIC

Azcárate, José Mª : *Arte gótico en España*. Manuales Arte Cátedra, Madrid, 2000.

Barral, Xavier: *La Alta Edad Media*. Editorial Taschen, Colonia ,2002.

Carbonell, E i Cirici, A: *Grans monuments romànics i gòtics*. Edicions 62, Barcelona, 1977.

Duby, Georges: *La época de las catedrales (arte y sociedad, 980-1420)*. Editorial Cátedra, Madrid, 2002.

Frankl, Paul: *Arquitectura gótica*. Manuales de Arte Cátedra, Madrid, 2002.

Gozzoli, M.C: *Como reconocer el arte Gótico* Editorial Médica y Técnica, S.A., Barcelona, 1978.

Lambert, Elie: *El arte gótico en España en los siglos XII y XIII*. Editorial Cátedra, Madrid, 1990.

Sturgis, Alexander: *Entender la pintura*. Editorial Blume, Barcelona, 2002.

VVAA : *Los maestros de la pintura occidental (del gótico al Neoclasicismo)*. Editorial Taschen, Colonia, 2002

Zuffi Stefano: *Gran Atlas de la Pintura del año 1000 al siglo XX*. Editorial Electra, Barcelona, 2002.

OBRES GENERALS

Bartlett, Robert: *Panorama medieval*. Editorial Blume, Barcelona, 2002.

Gombrich Ernst H: *La Historia del Arte*. Alianza Editorial,

Hatge, Ursula i otros: *Historia de los estilos artísticos* . Editorial Istmo (colección Fundamentos 36), Madrid 1982.

Janson, H.M. i Janson, A. F: *Historia del Arte para jóvenes* . Ed Akal (Arte y estética) , Madrid, 1988

Nuttgens, Patrick : *Historia de la arquitectura*. Editorial Destino, Barcelona 1988.

Ràfols, J.F *Historia del Arte*. Editorial Optima, Barcelona 2002.

Read, Herbert: *Diccionario del arte y los artistas*. Editorial Destino, Barcelona 2000.

Sturgis, Alexander: *Entender la pintura*. Editorial Blume, Barcelona 2002.

Torremocha, M.A: *Arquitectura y escultura (Los grandes estilos)* . Ediciones Granada (Colección Arte y Comunicación), Madrid 1991.

VVAA: *100 obres de Pintura catalana*. Editorial Pòrtic, Barcelona, 2002.

VVAA: *Diccionari d'Art Oxford*. Editorial 62, Barcelona 1996.

VVAA: *Història de l'Art COU*, Editorial Teide, Barcelona 1989.

VVAA: *Història de l'Art Batxillerat*. Editorial Teide, Barcelona 1998.

VVAA: *Historia del Arte Espasa*. Editorial Espasa Calpe, Madrid 2002.

VVAA : *Historia Universal del Arte* (Volumen 3) Ed. Planeta, Barcelona, 1987

VVAA: *Introducción general al Arte*. Editorial Istmo (colección Fundamentos 64), Madrid 1984.

VVAA : *La Edad Media*. Alianza Editorial, Madrid, 2002.

Yarza, J: *Arte y Arquitectura en España 500-1250*. Editorial Cátedra, Madrid, 1984.

Yarza, J: *La Edad Media II*. Historia del Arte Hispánico. Editorial Alhambra, Madrid 1980.

SUGGERIMENT D'ALGUNES VISITES

ISLAM

Banys àrabs de Girona

ROMÀNIC

Claustre del Monestir de Sant Cugat (Barcelona)

Monestir de Santes Creus (transició al gòtic)

Monestir de Poblet (transició al gòtic)

Monestir de Sant Pere de Roda (Girona)

Monestir de Vilabeltran (Girona)

Museo Marés (Barcelona)

MNAC (Barcelona)

Museu Capitular de la Catedral de Girona

Museu Episcopal de Vic

Museu Diocesà d'Urgell (La Seu d'Urgell)

Esglésies de la Vall de Boi

Monestir de Ripoll

Catedral de la Seu d'Urgell

GÒTIC

Catedral de Barcelona

Monestir de Pedralbes

Santa Maria del Mar

Carrer Montcada (Barcelona)

Barri Gòtic de Barcelona

Drassanes de Barcelona

Montblanc